

Ненад ОБРАДОВИЋ*

Универзитет у Сегедину

Докторска школа за историју

Сегедин

Мађарска

ОПСАДА ШАПЦА 1476. ГОДИНЕ

Анстракт: На следећим страницама намера нам је да представимо једну етапу угарско-османских борби на подручју Посавља у којима су српски ратници имали своју улогу. Намера нам је била, осим тога, да реконструкцију начинимо што детаљнијом, употребом најзначајнијих западних и угарских дипломатичких и наративних извора уз релевантну литературу на српском и мађарском језику. Међу изворима посебну смо пажњу посветили спеву о опсади града на мађарском језику који је уједно једно од најстаријих дела ове врсте код Мађара, а којем до сада у српској историографији није била посвећивана одговарајућа пажња.

Кључне речи: Шабац, опсада, краљ Матија, Сава, деспот Вук, Алибег, Еп о опсади Шапца.

Abstract: The paper aims to outline one stage of the Hungarian-Ottoman battles in the area of Posavlje, in which Serbian warriors played their role. In addition, our intention was to make the reconstruction as detailed as possible, using the most important Western and Hungarian diplomatic and narrative sources along with relevant literature in Serbian and Hungarian languages. Among the sources, we placed a particular emphasis on the epic about the siege of the city in the Hungarian language, which is also one of the oldest works of this kind among the Hungarians and has so far not received adequate attention in Serbian historiography.

Keywords: Šabac, siege, king Matthias, Sava, despot Vuk, Alibeg, epic about the siege of Šabac.

* obradovicnenad93@gmail.com

Увод

Нестанком српских држава које су до тада служиле као угарска одбрамбена подручја,¹ Османско царство и Краљевина Угарска постали су у другој половини 15. века непосредни суседи на читавој дужини својих граница. Значило је то промену у османско-угарским односима, који су и до тада били испуњени немирима и сукобима. Заједничка граница са султаном доносила је стално узнемиравање и исцрпљивање бројним пљачкашким походима лаке коњице (акинџија). Међутим, неприлике с којима су се суочавали и угарски краљ и османски султан спречавале су директан судар ове две државе. На османском престолу се у ово време нашао енергични султан Мехмед II Освајач. Упркос томе што је овај даровити османски султан успео да заокружи своје царство и освоји Цариград, неуспех под Београдом 1456. затварао му је пут према северу. Осим тога, до 1473. пажњу султана је заокупљала борба с владарем Аккојунлуа Узун Хасаном.²

Угарски краљ Матија Корвин је, дошавши на престо, имао да се бори осим са ојачалим слојем магната, и против наследног права суседних династија на угарски престо. Ратовање на западу је за угарског владара представљало јачање унутрашњих позиција, али и начин издржавања великог броја најамника на чијем оружју је умногоме почивао ауторитет његове власти. Позиције краља Матије су умногоме угрожавале суседне династије Јагелонаца и Хабзбурга, те је он због тога током великог дела своје владавине водио ратове против њихових територија. Пажња краља Матије је од 1469. до 1471. године била окренута борби против чешког краља Ђорђа Пођебрада. Премда није задобио краљевску круну Чешке, угарски владар је освојио Моравску, где су га прихватили као краља. Међутим, борбе на овом подручју нису биле завршене пошто се пољски краљ Казимир IV и његов син чешки краљ Владислав нису мирили с оваквим исходом. Ратовање је тако настављено 1474. године и завршено угарским успехом. Упркос томе, угарски краљ је потом остао готово до

¹ Детаљније уп.: Ivica Prlender, „Sporazum u Tati 1426. godine i Žigmundovi obrambeni sustavi”, *Historijski zbornik* 44 (1991) 23–41.

² За потпунији преглед владавине овог султана види: Халил Иналџик, *Османско царство. Класично доба 1300–1600*, Београд 1974, 34–50. Никола Ватен, „Успон Османлија (1451–1512)”, у: *Историја Османског царства*, ур. Робер Мантран, Београд 2002, 93–123. Франц Бабингер, *Мехмед Освајач и његово доба*, Београд 2010. Gábor Agoston, *Az oszmán hódítás és Európa*, Budapest 2022, 104–110.

своје смрти забављен борбом у хабзбуршким земљама које су резултирале освајањем Беча 1485. и Бечког Новог Места 1487. године.³

Српско-угарски односи након слома Српске деспотовине и Краљевине Босне попримили су нове оквире. Српски народ се нашао без државе у вртлогу различитих државотворних и личних интереса угарских и османских елита. Тако су Срби тражили своје место у једном пограничном друштву, односно једном прилично неодређеном свету испуњеном борбом, у коме ништа није било потпуно извесно.⁴ Због тога је преживљавање у њему било скопчано јаким везама с војничким занатом и сталним ратовањем.⁵ Било је то условљено управо потребом за ратницима на подручју сукоба двају светова. Познат је читав низ сукоба већих или мањих размера на подручју Посавља и Доњег Дунава у којима су српски борци учествовали на обема странама. Један од познатијих јесте судар

³ Преглед спољне политике и оцену владавине краља Матије Корвина доносе: Lajos Elekes, *Mátyás és kora*, Budapest 1956. Katalin Kisfaludy, *Mathias rex*, Budapest 1983. Géza Herczegh, *Magyarország külpolitikája 896–1919*, Budapest 1987, 76–79. Péter E. Kovács, *Matthias Corvinus*, Budapest 1990, 104–109. András Kubinyi, *Mátyás király*, Budapest 2001. Attila Bárány, „Mátyás nyugat-európai politikája”, in: *Mátyás király emlékkönyv*, ed. András Bódvai, Budapest 2019, 83–103.

⁴ У савременим истраживањима пограничног простора све више долази до изражаја теорија границе која настоји да граничење посматра као процес и расветли различите могућности које је живот у оваквом окружењу могао да пружи посматрајући динамику односа и друге чиниоце. Thomas Nail, *Theory of the Border*, Oxford 2016. Davor Salihović, „For a Different Catastrophe: a Fruitful Frontier on the Southern Edges of the Kingdom of Hungary after 1463. An Initial Inquire”, *Иницијал* 5 (2017) 73–107. Isti, „The Process of Bordering at the Late Fifteenth-Century Hungarian-Ottoman Frontier”, *History in flux* 1 (2019) 93–120.

⁵ О османском војном систему види: Олга Зиројевић, *Турско војно уређење у Србији (1459–1683)*, Београд 1974. Ема Миљковић-Бојанић, *Смедеревски санџак 1476–1560. Земљанасеља-становиштво*, Београд 2004. Милан Васић, *Мартолоци у југословенским земљама под турском владавином*, Источно Сарајево 2005. Ненад Лемајић, *Српска елита на прелому епоха*, Сремска Митровица – Источно Сарајево 2006. Ема Миљковић и Александар Крстић, *Браничево у XV веку. Историјско-географска студија*, Пожаревац 2007. О угарском војном уређењу и одбрани види: Jenő Gyalókaу, „Mátyás király, a hadszervező és hadvezér”, in: *Mátyás emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára I*, ed. Imre Lukinich, Budapest 1940, 231–307. István Gyárfás, „A Fekete sereg”, *Századok* 11 (1877) 500–509, 617–629. Jenő Szentkláray, *A dunai hajóhadak története*, Budapest 1885. András Kubinyi, „Mozgósítási és hadsereg ellátási problémák Mátyás alatt”, *Hadtörténelmi Közlemények* 103/1 (1990) 66–73. Idem, „Az egyház szerepe az országos politikában és a honvédelemben a középkor végén”, in: *Egyházak a változó világban*, ed. István Bárdos et Margit Beke, Esztergom 1991, 19–27. András Kubinyi, „Magyarország déli határvárai a középkor végén”, *Castrum Bene* 2 (1992) 65–76. István Petrovics, „A temesi ispánság és a déli határvédelem a 15. században és a 16. század elején”, in: *Aktualitások a magyar középkorkutatásban*, ed. Márta Font, Tamás Fedele & Gergely Kiss, Pécs 2010, 257–275.

који се одиграо на обалама Саве код Заслона или Шапца на самом почетку 1476. године, у коме је угарски владар однео победу.

Историографија

Историјска наука се до сада бавила опсадом шабачког утврђења у више махова у оквирима различитих истраживања. Тако се данас можемо ослонити на читав низ расправа и других радова из пера еминентних стручњака. Међу југословенским и српским истраживачима Сима Ћирковић је опсади овог утврђења посветио посебну пажњу у свом раду о средњовековној историји Шапца.⁶ Освајање утврђења своје место је нашло и у раду Душанке Динић Кнежевић о деловању сремских Бранковића.⁷ Такође се о овом догађају може читати и у синтетским приказима националне историје, енциклопедијским чланцима, као и у разним расправама и монографијама које су се бавиле позносредњовековном историјом овог подручја.⁸

Међу историчарима који су стварали на мађарском језику освајање шабачке тврђаве добило је до сада више пажње пошто су се овим питањем мађарски истраживачи повремено бавили још од времена првих делатника критичке историографије. Интересовању је доприносила и чињеница да је у борби победу извојевао управо син Јована Хуњадија који је постао симбол и понос мађарске нације. У некој мери су борбе под Шапцем добиле своје место у оквирима већег броја радова мађарских војних историчара, као и оних истраживача који су се на неки начин дотицали питања угарско-османских односа и борби у другој половини 15. века.⁹

⁶ Сима Ћирковић, „Средњи век”, у: *Шабац у прошлости* I, ур. Станоје Филиповић, Шабац 1970, 83–114.

⁷ Dušanka Dinić-Knežević, „Sremski Brankovići”, *Istraživanja* 4 (1975) 5–44.

⁸ Константин Јиречек, *Историја Срба*, књ. I, Београд 1981, 411. Сима Ћирковић, „Српска властела у борби за обнову Деспотовине”, у: *Историја српског народа*, књ. II, ур. Јованка Калић, Београд 1982, 383–384. Петар Рокаи и др., *Историја Мађара*, Београд 2002. Olga Zirojević, „Smederevski sandžak-beg Ali-beg Mihaloglu”, у: *Turci u Podunavlju* I, Рапчево 2008, 7–30. Александар Крстић, „Заслон”, у: *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља – према писаним изворима*, главни редактор Синиша Мишић, Београд 2010, 111–112.

⁹ Mór Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, *Hadtörténelmi Közlemények* 13 (1912) 54–92, 201–237, 416–445. Karl Nehring, „Mátyás külpolitikája”, *Történelmi Szemle* 3–4 (1978) 427–440. Gyula Rázsó, „Hunyadi Mátyás török politikája”, *Hadtörténelmi Közlemények* 22/2 (1975) 305–348. Прештампано у: *Hunyadi Mátyás emlékkönyv. Mátyás király halálának 500. évfordulójára*, ed. Gyula Rázsó, László V. Molnár, Budapest 1990, 149–200. Tamás Pálosfalvi, *Nikápolytól Mohácsig 1396–1526*, Budapest 2005.

Тако је већ Деже Чанки посветио једну подужу расправу овом питању обрађујући до тада познате изворе.¹⁰ Сукоб под Шапцем стекао је скоро век касније знатну пажњу војног историчара Ђуле Ражоа који је расправљао о политичким плановима угарског краља и бавио се угарским војним устројством током владе краља Матије Корвина.¹¹ Вредновање опсаде Шапца у борбама Угара против Османлија дао је и Ференц Сакаљ у оквирима своје студије о фазама угарско-османске борбе.¹² Најновије резултате о освајању Шапца донео је у скорије време Ласло Веспреми.¹³

Упркос томе, сматрамо да сазнања о преласку овог утврђења у угарске руке изискују да се овом питању, које у српској историографији иначе није целовито обрађивано, изнова посвети пажња. Посебно смо сматрали да је потребно осврнути се на понеке изворе, као што је епски спев о освајању Шапца, који је уједно и најстарији познати пример историјског спева на мађарском језику, коме се у српској медијевистици до сада није поклањала нарочита пажња.

Извори

Извори о сукобу војске краља Матије Корвина са османским посадницима Шапца су бројни, али разноврсни према свом квалитету. Тако располажемо документарним и наративним изворима подједнако. Када је реч о документарним изворима у овом случају углавном можемо говорити о сведочењима епистоларних извора. У писмима која су упућивали угарски краљ и прелати истраживач може наћи подробије описе догађаја што умногоме олакшава реконструкцију збивања. Међутим, писма која су упућивали угарски владар и њему блиски људи у себи носе пропагандни карактер с јасном политичком позадином. Угарски краљ је својим писмима намеравао да искористи политичке могућности успешне кампање и придобије подршку како својој власти тако и одбрамбеним мерама на југу земље. Упркос томе, упоређивањем с наративним изворима дипломатска преписка стиче велику изворну вредност.

¹⁰ Dezső Csánki, „Szabács megvétele”, *Hadtörténelmi Közlemények* 1 (1888) 355–388.

¹¹ Gyula Rázsó, „Mátyás hadászati tervei és a realitás”, *Hadtörténelmi Közlemények* 103/1 (1990) 1–30.

¹² Ferenc Szakály, „A török-magyar kuzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365–1526)”, in: *Mohács, tanulmányok a csata 450. évfordulója alkalmából*, ed. Lajos Ruzsás & Ferenc Szakály, Budapest 1986, 46–47.

¹³ László Veszprémy, „Szabács ostroma (1475–1476)”, *Hadtörténelmi Közlemények* 122/1 (2009) 36–61.

Размена писама која се одвијала између угарског и других дворова објављивана је до данас у различитим зборницима, а поједине исправе су превођене и на савремени мађарски језик.¹⁴ Међу овом грађом могу се наћи примерци од изворне вредности за тему нашег саопштења. Краљ Матија је тако писао напуљском посланику Флорију Роверели док се налазио испод Шапца 3. фебруара 1476.¹⁵ Јегарски бискуп Гаврило Рангоне је у Рим послао извештај о стању опсаде истог дана.¹⁶ Краљ је недуго потом папу известио о својој победи једним кратким писмом 16. фебруара док је детаљније податке јегарски бискуп саопштио папи у свом писму од 15. фебруара.¹⁷ Поједине драгоцене податке доносе и други извори, као што су на пример посланички извештаји. Међутим, посланици италијанских држава у великој мери нису били војници, те им је та материја била страна. Своје извештаје су удаљени од попришта састављали на основу информација које су долазиле до њих. Премда су подаци који су до њих стизали углавном били поуздани, није увек морало бити тако. Због тога су и сведочанства страних дипломата умногоме зависна од онога што се говорило и од квалитета информација које су до њих стигле.

Наративних извора историчар такође има на располагању. Неколицина писаца оставила је своје сведочанство о догађају који нас интересује. Међутим, нико од њих није био присутан приликом опсаде и освајања утврђења. Осим тога, њихова мотивација за писање била је врло различита, као и њихови политички ставови.

Најзначајнији угарски хуманиста и дворски историчар краља Матије Корвина, Антонио Бонфини у својим *Декадама угарске историје* оставио је једну литерарно уобличену причу о освајању ове посавске тврђаве која је врло корисна истраживачима, али уједно непоуздана у детаљима.¹⁸

¹⁴ *Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából*, t. I–IV, ed. Iván Nagy & Albert Nyáry, Budapest 1875–1878. *Mátyás király levelezése a pápákkal*, Budapest 1891. Vilmos Fraknói, *Mátyás király levelei*, t. I, II, Budapest 1893, 1895. Lajos Thallóczy & Antal Áldásy, *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapest 1907. Мађарски преводи: *Magyar huminsták levelei XV–XVI. század*, ed. Sándor V. Kovács, Budapest 1971. *Mátyás király levelei 1460–1490*, ed. Sándor V. Kovács & Piroska Ballér, Budapest 1986.

¹⁵ V. Fraknói, *Mátyás király levelei*, t. I, 231. L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 265. *Mátyás király levelei 1460–1490*, 75–76.

¹⁶ L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 388–390.

¹⁷ I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából*, t. II, 344. L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 265.

¹⁸ Antoniusde Bonfinis, *Rerum ungaricarum decades IV/1*, ed. József Fögel et al. Budapest 1941. Antonio Bonfini, *A magyar történelem tizedei*, fordította Péter Kulcsár, Budapest 2019. Детаљна анализа Бонфинијевог дела: *A magyar irodalom története*, ed. Tibor Klaniczay, Budapest

Бонфини је као дворски писац с великим симпатијама према свом патрону при опису борби настојао да издигне угарског владара прожимајући своје ткање сликама изузетне краљеве личне храбрости и пожртвованости. Бонфини је осим тога настојао да оно што пише буде естетски квалитетно и пријемчиво за читаоце. Поред тога треба имати на уму да је период у коме је писао и временски и просторно удаљен од догађаја (у време сукоба још није ни био у Угарској). Иако је Бонфини донео једну прилично живу слику о борбама под Шапцем, његово излагање на овом месту сажето је и непотпуно уз изостављање детаља османске одбране и појединости опсаде. Међутим, недостатке *Декада угарске историје* надомешћују други наративни извори.

Како су османска пустошења достигала и хабзбуршке земље, догађаји који су се одвијали у Подунављу и Посавини постали су интересантни тамошњим становницима. Свештеник цркве Светог Мартина из Техелсберга Јакоб Унрест податке о османско-угарској граници који су до њега долазили уврстио је због тога у своју *Аустријску хронику*.¹⁹ Унреста су пре свега интересовала османска пустошења која су потресала подручје на којем је живео. Због тога их је прилежно бележио из године у годину не изостављајући описе безбројних страхота и патњи. Како је Шабац био истурена тачка која је акинцијама служила као полазиште за упаде, освајање овог утврђења било је посебно занимљиво *најмањем свештенику Корушке*. Међутим, обала Саве била је довољно далеко од Техелсберга тако да је Унрест изаткао своје излагање на основу оних вести које су до њега долазиле у облику *zeitunga* или причања.

Понеки податак о борбама и заузимању Шапца може се наћи и код других писаца, као на пример у хроници пољског каноника Јана Длугоша, који је писао прилично непријатељски настројен према угарском владару,²⁰ *Турској историји (Historia Turchesca)*²¹ или у делу писара града

1982, 30. Gyula Kristó, *Magyar historiográfia I. Történetírás a középkori Magyarországon*, Budapest 2002, 118–121. Милица Кисић, *Antonius Bonfinius u његово дело Rerum Ungaricarum decades као извор за историју Срба Паноније и Балкана: историјско-филолошка анализа и превод са коментарима* (докторска дисертација, Филозофски факултет Нови Сад, 2013). Ista, „Antonio Bonfini, istoriograf ugarskog kraljevstva”, *Istraživanja* 24 (2013) 129–149.

¹⁹ Jakob Unrest, *Österreichische Chronik*, ed. Karl Grossmann, Weimar 1957. О личности Јакоба Унреста види: Péter Báling, „Karintia legkisebb plébánosa. Jakob Unrest élete és művei”, *Pontes* 4 (2021) 194–212.

²⁰ *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae XII*, ed. Baczkowski Christophorus et al., Cracoviae 2005. <https://polona.pl/preview/4494f53a-3750-4248-a152-57c727843ecf> (приступљено 16. 6. 2023).

²¹ Donado da Lezze, *Historia Turchesca (1300–1514)*, ed. Ion Ursu, București 1909.

Вроцлава, Петера Ешенлоера.²² Понеку мрвицу сачували су и српски извори. За припаднике српског народа била је понајвише занимљива улога њихових првака. Тако је о активности српског деспота штуре податке оставио српски летописац који управо њему приписује велике заслуге, изједначавајући га с угарским краљем.²³

Подизање Шапца

Султан Мехмед II, остварујући своје намере ка ширењу граница османске моћи, искористио је прилику када је краљ Матија био заузет борбама у чешким земљама,²⁴ и када угарски краљ није био у могућности да се супротстави знатнијим снагама да започне с изградњом утврђења на месту Заслон, које је доцније постало познато под називом Шабац. Сима Ћирковић је сматрао да је подизање утврђења могло да почне још 1470, али да је оно изграђено између јула и септембра 1471. године.²⁵ На основу извора који су у расправи о Шапцу у средњем веку критички анализирани из пера поменутог историчара, сматрамо да је овакво датовање прихватљиво.

Угарски краљ је у том тренутку могао само да пошаље калочког надбискупа, кардинала Гаврила Рангонеа, Јована Унгора (Ungor János)

²² Peter Eschenloer, *Geschichte der Stadt Breslau I–II*, ed. Gunhild Roth, Münster – New York – München – Berlin, 2003.

²³ Љубомир Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Ср. Карловци 1927, 250. О слици Угара у српским летописима види: Ђорђе Бубало, „Угарска и Угри у старим српским летописима”, у: *Српско-мађарски односи кроз историју. Зборник радова са међународног научног скупа одржаног 15. јуна 2007. године у Новом Саду*, ур. Золтан Ђере, Нови Сад 2007, 27–41.

²⁴ О политици угарског краља према земљама чешке круне и уопште западној Европи види: Jenő Hórváth, „Mátyás király nyugati diplomáciája”, in: *Mátyás király emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára I*, ed. Imre Lukinich, Budapest 1940, 73–93. G. Herczeg, *Magyarország külpolitikája, 77–79*. Mladen Tomorad, „Europska politika Matijaša Korvina. Matijaševa vanjska politika prvih godina vladavine (1458–1464)”, *Kroatologija* 2/1 (2011) 165–192. Isti, „Vanjska politika Matijaša Korvina od 1464. do 1490”, *Kroatologija* 2/2 (2011) 176–204. Attila Bárány, „Mátyás nyugat-európai politikája”, 83–103.

²⁵ С. Ћирковић, „Средњи век”, 95. Значење назива и порекло имена Шапца није до сада са сигурношћу објашњено и утврђено. Бонфини је сматрао, на пример, да је оно потекло од назива реке Саве (*quamvis a Savo Savatium... melius diceremus*). На другом месту констатује да то на турском значи нешто изванредно. A. Bonfini, *A magyar történelem tizedei*, 876, 901. Занимљиво је да су у граду Вроцлаву познавали и Заслон као име новоподигнутог утврђења, не само Шабац. Наиме, један извештај каже, између осталог: *stellein, ligt an der Saw, haisset Saszlo. Politische Correspondenz Breslaus in Zeitalter des Königs Matthias Corvinus, t. II, 1479–1490*, ed. Berthold Kronthal & Heinrich Wendt, Breslau 1894, 7.

и палатина Михаила Орсага (Országh Mihály) с нешто војске да спрече градњу утврђења.²⁶ Упркос артиљеријској ватри с угарске стране, подизање тврђаве није било прекинуто пошто су османски градитељи успели да се законе једним високим земљаним насипом.²⁷

Ново османско утврђење било је начињено углавном од набијене земље која је формирала зидове, а које су држала храстова дебла повезана дебелим пружењем. Град је имао цитаделу, унутрашњу и спољну варош око које је ишао спољни бедем.²⁸ Сваки од делова града додатно је био заштићен јарком.²⁹ Вода је због ниског терена била значајан елемент одбране новоподигнутог утврђења. Представу утврде из периода позног средњег века оставио је у свом делу Хартман Шедел и она се умногоме поклапа са сведочанствима других извора.³⁰

Описи сведоче да је правоугаоно утврђење имало куле на угловима и на средини бедема. Према једном сведочанству првобитне куле скоро округлог облика биле су начињене од храстових трупаца.³¹ Јегарски бискуп Гаврило писао је папи о девет кула од којих је једна стојала на средини утврде. Сложена основа и градитељска решења тврђаве оставила су снажан утисак на овог очевица (чак иако узмемо у обзир да је неосвојивост издизала заслуге његовог владара) који је, видећи је својим очима, сматрао да је подигнута *mirabili artificio*.³²

Како прекидање радова није било могуће Угари су на супротној обали Саве подигли једно мање утврђење које би ометало османске нападе из Шапца, али по свој прилици оно није било довољно. Према мишљењу деспота Вука Гргуревића, ова тврђава била је *десно око Турака* и док је

²⁶ A. de Bonfinis, *Rerum ungaricarum decades*, t. IV/1, 38–39, 61. A. Bonfini, *A magyar történelem tizedei*, 876, 877, 901. D. Csánki, „Szabács megvétele”, 368.

²⁷ A. de Bonfinis, *Rerum ungaricarum decades*, t. IV/1, 38–39. A. Bonfini, *A magyar történelem tizedei*, 876–877. К. Жиречек, *Историја Срба I*, 411. Ф. Бабингер, *Мехмед Освајач и његово доба*, 293.

²⁸ У свом излагању Јакоб Унрест је јасно одвојио освајање доњег и горњег града. За утврђење каже да је логор који личи на тврђаву (*ainen taber gemacht als ain castel*) и да се налази на месту где се *Дунав улива у Саву!* J. Unrest, *Österreichische Chronik*, 61.

²⁹ Јакоб Унрест је у свом опису Шапца посебно навео широке и дубоке ровове с водом. J. Unrest, *Österreichische Chronik*, 61.

³⁰ Приликом упоређивања користили смо се дигиталним снимцима Шеделове *Хронике света* доступним на страници: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00034024?page=578,579> (приступљено 16. 6. 2023).

³¹ I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, t. II, 344. А. Крстић, „Заслон”, III–112.

³² I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, t. II, 344. L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia összekötöttéseinek okleveltára*, 265. С. Ђирковић, „Средњи век”, 95.

држе, стоји им *нога на грлу хришћана*.³³ Деспот је сматрао да се из Шапца хришћанима могу нанети веће штете него из Смедерева.³⁴ Из Смедерева су могли, према деспотовом мишљењу, нападати углавном само доње крајеве угарског краљевства и околину Београда. У свом мишљењу искусни ратник се није преварио. Становници хабзбуршких земаља су исправност овог мишљења осетили у облику сталних напада. Тако Јакоб Унрест у својој хроници тачно наводи да је Шабац био место из кога су разорни османски пљачкашки упади досезали до Корушке.³⁵ Значај тврђаве је био толики да су о њеној градњи подаци стигли и до далеког Вроцлава (Бреславе).³⁶

Изградња утврђења на месту Заслона, које је касније добило име Шабац, значила је истовремено повећање османског притиска на јужне угарске границе. Новоподигнута тврђава се уклештила између два најзначајнија утврђења на јужној угарској граници, Београда и Јајца, осим тога пресекала је везу са Сребрником. Заједно са Смедеревом притискала је угарску посаду у Београду која се нашла уклештена између две османске постаје, а посебно је био угрожен Срем.³⁷ Премда Бонфини приказује градњу тврђаве сумарно, из чега делује да се угарски краљ није нарочито узнемиравао због градње овог пограничног утврђења на Сави, сва је прилика да је краљ Матија био у потпуности свестан значаја овог утврђења. На то указују и чести помени припрема против Османлија у документарним изворима. Деспот Вук, чији су поседи били у близини (Купиник), упозоравао је на претећу опасност.³⁸

¹¹Огранични османски заповедници су од 1469. започели са серијом жестоких упада на угарску, венецијанску и хабзбуршку територију, који су почетком седамдесетих година постајали све интензивнији и дубљи.³⁹ Према Унрестовим речима, нека подручја Славоније

³³ L. Thallóczy & A. Áldásy, *A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 389. Момчило Спремић, „Борбе за ослобођење Смедерева (1459–1485)”, *Смедеревски зборник* 3 (2012) 19.

³⁴ Момчило Спремић, „Српски деспоти у Срему”, у: *Срем кроз векове. Слојеви културе Фрушке горе и Срема*, ур. Миодраг Матицки, Београд–Беоцин 2007, 50.

³⁵ J. Unrest, *Osterreichische Chronik*, 61.

³⁶ Највероватније је да су подаци о овоме досезали у Шлезију захваљујући угарском краљу који је значај утврђења додатно повећавао у преписци. *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus*, t. I, 1469–1479, ed. Berthold Kronthal & Heinrich Wendt, Breslau 1893, 85.

³⁷ D. Csánki, „Szabács megvétele”, 368. П. Рокаи и др., *Историја Мађара*, 165. М. Спремић, „Српски деспоти у Срему”, 49.

³⁸ L. Thallóczy & A. Áldásy, *A Magyarország és Szerbia*, 264, 389. М. Спремић, „Борбе за ослобођење Смедерева (1459–1485)”, 19.

³⁹ М. Томорад, „Vanjska politika Matijaša Korvina od 1464. do 1490”, 189.

била су толико опустошена да се понегде на десет миља није могла наћи кућа нити човек.⁴⁰ Шабац је уз Смедерево представљао идеално место за отпочињање оваквих напада, с тим да је из новог утврђења било знатно лакше допрети далеко на запад на подручје Крањске, Крајине и Штајерске, које су могле обезбедити богат плен пошто до тада нису учестало пустошене.⁴¹ Али-бег и Иса-бег су 1472. са својим акинџијама насрнули на подручје Срема чинећи штете у околини Петроварадина (*um und niderhalb Peterwardein*).⁴² У слично време ка немачким земљама је напао босански паша с огромном војском од око 30.000 коњаника, према једном савременом извештају.⁴³ Корушки свештеник Јакоб Унрест је у својој *Аустријској хроници* оставио посебно потресне сцене бројних османских плећења.⁴⁴

Међу разорним османским акинџијским нападима један је фебруара 1474.⁴⁵ године под вођством Али-бега Михалоглуа стигао до важног бискупског средишта Великог Варадина (Nagyvárad). Напад је по свој прилици био добро припремљен и прорачунат (угарски краљ је тада био заузет решавањем проблема у земљама чешке круне и преговорима с пољским и чешким краљем). Према османским изворима тада је Али-бег са собом водио уз осталу војску и три хиљаде хришћана из своје области којима је била поверена брига о коњима.⁴⁶ Користећи изненађење и пометњу, османски коњаници су град опљачкали и попалили, а потом су успели да се врате преко Дунава не наилазећи на отпор.⁴⁷ Као знак успешног похода османски старешина је послао султану у Цариград пуне вреће носева и ушију.⁴⁸ Чињеница да је османским коњаницима успело да без знатнијег отпора продру тако дубоко на територију угарског краља

⁴⁰ *Tetten da grossen wuest mit pranndt, mordt und lewtverferung, das offt in zehn meyen kain haws noch mensch ist.* J. Unrest, *Österreichische Chronik*, 44. Enikő Csukovits, *Magyarországgról és a magyarokról. Nyugat-Európa magyar-képe a középkorban*, Budapest 2015, 203–204.

⁴¹ *Historia Turchesca* бележи да се из њега могла чинити велика штета околини Београда (*la qual faceva gran danno al paese di Belgrado*). D. da Lezze, *Historia Turchesca*, 81. Шабац је био од великог значаја за Османлије због могућности пљачке и према Петеру Ешенлоеру. P. Eschenloer, *Geschichte der Stadt Breslau II*, 987. L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 48.

⁴² Вићентије Макушев, *Историјски споменици Јужних Словена и околних народа из италијанских архива и библиотека*, књ. II, Београд 1887, 38. *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus*, t. I, 100.

⁴³ В. Макушев, *Споменици*, књ. II, 39.

⁴⁴ J. Unrest, *Österreichische Chronik*, 37, 40, 44, 53, 64. E. Csukovits, *Magyarországgról és a magyarokról*, 203.

⁴⁵ *Magyarország történeti kronológiája I*, ed. Kálmán Benda, Budapest 1981, 295 (Zs. Teke).

⁴⁶ О. Зиројевић, „Смедеревски sandžak-beg Ali-beg”, 14.

⁴⁷ Мађарски османиста Шандор Пап види у пљачкању Великог Варадина султанову опомену угарској страни због ранијих захтева када се османски владар нашао у неприлици. Напад је у том случају био демонстративан с циљем да изрази ратно стање и покаже јачину османске државе. Sándor Papp, „Stefan cel Mare, Mátyás király és az Oszmán birodalom”, *Hadtörténelmi Közlemények* 121/2 (2008) 310.

⁴⁸ О. Зиројевић, *Смедеревски sandžak-beg Ali-beg*, 15.

и да похарају једно од најзначајнијих верских центара државе изазвала је изузетно огорчење широм земље.⁴⁹ Следили су османски упади на подручје Хрватске, потом је у августу уследио нови упад до реке Криша (Kőrös), а у јесен упад из Босне.⁵⁰ Бонфини бележи да је низак водостај река због велике суше ишао на руку османским пљачкашима који су прешли Саву.⁵¹

Припреме похода

Краљ Матија, видећи све већу претњу по границе своје државе, био је принуђен да се окрене опасности која је претила с југа. На руку му је ишла и ситуација на западним поприштима која се променила па су сукоби на том подручју утихнули, а са два суседна владара се постигло примирје. Осим тога, и похара Великог Варадина захтевала је од угарског краља да учини нешто на бојишту према Османлијама како би поправио свој углед у земљи и репутацију борца за хришћанство пред дворовима западне Европе.⁵² Како је постигао споразум с владарима суседних земаља, подстицаји за борбу против султана стизали су са свих страна, а почела

⁴⁹ Pál Engel et al., *Magyarország története 1301–1526*, Budapest 2005, 259. Ф. Бабингер, *Мехмед Освајач и његово доба*, 306. *Magyarország története*, ed. Ignác Romsics, Budapest 2014, 242. Краља је због овог догађаја негативно описао писац Дубничке хронике који је иначе мало простора посветио његовој владавини. О пустошењу Варадина оставио је прилично опширан пасус. Писац ове хронике био је толико ненаклоњен угарском владару да је његов успех извојеван код Шапца потпуно изоставио из свог излагања. *Chronicon Dubnicense cum codicibus Sambuci, Acephalo et Vaticano cronicisque Vindobonensi, Picto et Budensi accurate colatum*, ed. Mátyás Florianus, Lipsiae 1884, 197–199. L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 53.

⁵⁰ О османским провалама у овом времену у свом делу је писао Јан Длугош истичући, као поданик непријатеља угарског краља, да им се нико није супротставио. За један напад који ставља на дан 11. октобра 1470. бележи да су провалили у Трансилванију и Панонију и харали *usque ad Zagrabiam et Carvaciam* одводећи 10.000 заробљеника. Међутим, његов извештај можда спаја у јединствену епизоду више османских упада из овог периода. Наиме, мало је вероватно да су акинције, ма колико брзе, могле прећи с једног краја државе на други без знатнијег отпора. Да ове провале Длугош користи да оцрни пред читаоцима угарског краља сведочи и његова примедба у вези с једним османским продором око Божића исте године у којој тврди да се све то десило *quamvis Pannonicus rex Matthias sub diebus ipsis, quibus hec gerebantur, presens fuerit. Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae XII*, 261–262. Ф. Бабингер, *Мехмед Освајач и његово доба*, 306.

⁵¹ A. de Bonfinis, *Rerum ungaricarum decades*, t. IV/1, 61. A. Bonfini, *A magyar történelem tizedei*, 901.

⁵² F. Szakály, „A török-magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt”, 46–47. András Kubinyi, „Hunyadi Mátyás, a személyiség és a király”, *Aetas* 22/3 (2007) 95.

су да стижу и новчана средства, понајвише из италијанских држава.⁵³ Значајну потпору за нови поход давала је и победа коју је молдавски војвода Стефан Велики остварио у борби са Османлијама код Васлујија, након чега је војвода прихватио и угарско сизеренство.⁵⁴

Угарски владар се припремао за борбу, градио је бродове и припремао топове (што указује на планирани поход већих размера).⁵⁵ Током лета одвијали су се преговори са западноевропским земљама, а вероватно је било и окршаја на граници.⁵⁶ Тако је Венеција честитала угарском краљу на победи извојеваној под Београдом.⁵⁷

Упркос томе, краљ Матија у поход није улазио ни брзо ни лако. Због тога су у другој половини 1475. године вођени преговори са султаном и чак су се отегли до децембра. Султан је још имао неприлика на истоку, а и здравствено стање га је нагонило на попустљивост.⁵⁸ Према речима

⁵³ K. Nehring, „Mátyás külpolitikája”, 429–430. Gy. Rázsó, „Mátyás hadászati tervei”, 15.

⁵⁴ Н. Ватен, „Успон Османлија”, 117, 118. Ф. Бабингер, *Мехмед Освајач и његово доба*, 308, 315.

⁵⁵ I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diploáciai emlékek*, т. II, 282. О припремама се знало и у Шлеској. *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus*, т. I, 190–192. Да су припреме биле значајне, знао је и Јакоб Унрест који бележи да је краљ сакупио војску састављену од Мађара, становника Ердеља и војника из немачких земаља и Чешке. Грешком је Унрест ове припреме повезао с краљевим одласком у Босну (*Nyderbosen*). J. Unrest, *Österreichische Chronik*, 61. Чанки је у својој студији о борбама под Шапцем писао о томе да је краљ настојао да за себе придобије српско становништво. D. Csánki, „Szabács megvétele”, 370, 374. С. Ђирковић, „Српска властела у борби за обнову Деспотовине”, 383. У настојању да се обезбеде материјална средства разрезан је ванредни порез. M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 226, 227. Петер Ешенлоер је краљеву силу на реци рачунао на неких 330 бродова што је податак који доноси и један попис краљеве војске из 1479. године. Оправдано је питање да ли је током опсаде Шапца коришћена целокупна речна флота. Леонардо Бота пише средином октобра: *Sono preparati circa navii 100*. Тула Ражо је, премда сумњичаво, податке о бројности угарске војске из 1479. везао с борбама за освајање Шапца. Lipót Óváry, „Mátyás király szárazföldi s vízi haderejének leírása az 1479-ki hadjératból”, *Magyar Történelmi Tár* 8 (1885) 763. Gy. Rázsó, „Mátyás hadászati tervei”, 17.

⁵⁶ Бадуарио је изнео у једном свом извештају с почетка 1476. године да су Османлије срушиле неко утврђење насупрот Смедереву које је подигао угарски краљ. Сматрао је да је османске војске било 20.000, а да су угарски губици досезали 2.000 људи. L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 264. На помоћи око превода захваљујем се колеги Жожефу Рафаелу Гудману.

⁵⁷ О борбама је известио Себастиана Бадуарија и јегарски бискуп. I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diploáciai emlékek*, т. II, 287–288. Пронесли су се гласови да је султан сакупио велику војску. Lipót Óváry, *A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai I. A Mohácsi vész előtti okiratok kivonatai*, Budapest 1890, 135. Овај део наводи и: M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 223, 225.

⁵⁸ M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 227–228. *Шумадија у XV веку. Колективна монографија*, ур. Синиша Мишић и Марија Копривица, Београд 2018, 56.

угарског краља, нуђен му је велики део Србије и примирје од седам до 12 година. Међутим, преговори нису успели пошто је султан тражио да његова војска пролази кроз угарску територију, односно преко Далмације и Хрватске (*che in quella el Turco richiede, che la sia prima per al piu tempo per anni XII et almeno per VII, et havendo el transito per la Dalmatia et Croatia con ogni ezercito suo*).⁵⁹ Османска страна је током децембра поново послала посланике угарском краљу, али узалудно. Вероватно је на ове преговоре мислио угарски краљ када је у јануару 1476. године писао папи да у том погледу неће чинити ништа док не извести Свету столицу.⁶⁰ Угарској страни отезање преговора значило је и добијање на времену. На крају године увидело се да преговори неће донети резултате. Одлука је препуштена сили оружја. Напад на Шабац отворио је серију ратних збивања која су настављена током целе године.

Првобитно угарски владар није био сигуран према којој страни би требало да буде уперен поход и шта би требало радити. Почетни план, како на то упућују извори, био је да се изведе напад према Влашкој и на влашки престо доведе Влад III Дракула походом из Ердеља и преко Северина (Szörény).⁶¹ Поход је замишљен уз молдавску и влашку сарадњу, током кога би било освојено и Смедерево.⁶² Јегарски бискуп Гаврило Рангоне извештавао је у писму упућеном папи да је првобитни циљ напада била Влашка, али се од похода одустало због ниског водостаја Дунава.⁶³ Тако је напад на Шабац уследио након преусмерења првобитне замисли кампање. Занимљиво, бискуп Гаврило бележи да се река Сава не замрзава и да је то био случај и у време угарског похода. На несигурност угарског владара о питању даљих корака може сведочити и његов итинерер. Крајем новембра из Футога је прешао у Петроварадин, а негде почетком децембра у Београд, што све може указивати на краљеву дилему о томе да ли треба напасти Шабац или Смедерево.⁶⁴ Могуће је и то да је угарски краљ, поред

⁵⁹ I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diploáciái emlékek*, t. II, 281.

⁶⁰ V. Fraknói, *Mátyás király levelei*, t. I, 325–330. *Magyar humanisták levelei*, 249. *Mátyás és a humanizmus*, ed. Enikő Csukovits, Budapest 2008, 153. Gy. Rázsó, „Mátyás hadászati tervei”, 16.

⁶¹ L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 38.

⁶² *Шумадија у XV веку*, 56.

⁶³ Премда је водостај могао бити знатна сметња за вођење операција, могуће је и то да је ова чињеница била само погодан изговор угарском краљу. L. Thallóczy & A. Áldásy, *A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 388. С. Ћирковић, „Средњи век”, 97.

⁶⁴ О краљевом путу бискуп Гаврило пише 18. новембра из Бача: *Junxit nuper rex vellum suum cum clase et disposuit unumquemque in locum suum. Politische Correspondenz Breslaus im Zeitlater des Königs Matthias Corvinus*, t. I, 193. Исти прелат пише 5. децембра из Петроварадина да је краљ *Belgradum cum classe descendit*. Према овим подацима могуће је померити период краљевог доласка у Београд нешто раније него што је у његовом итинереру. I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciái emlékek*, t. II, 287–288. D. Csánki,

промишљања будућег потеза, имао намеру да, на начин како су то до тада чиниле Османлије, противника држи у неизвесности остављајући неколико могућих циљева напада, а да се одлучи за онај правац који му се на основу прикупљених података чини најсврсисходнији у погодном тренутку.⁶⁵ Познато је да је у ово време угарска војска обављала преглед непријатељских пограничних утврђења и положаја приликом кога су неки угарски војници и страдали погођени пушкама (*pixidibus interempti*).⁶⁶ Заробљено је тада и неколико виђенијих Османлија.⁶⁷ Губитака је било, дакле, на обе стране. Према свему судећи, око Београда и у близини Смедерева Угари су градили мања утврђења како би блокирали Смедерево и заштитили Београд.⁶⁸

Краљ Матија је вероватно током боравка у Београду закључио да је акција против Смедерева преурањена и тада је одлучио да је напад на Шабац сврсисходнији, а резултат извеснији. Тако је планирани поход широких размера сведен на опсаду једног пограничног утврђења.⁶⁹ Према мишљењу Ђуле Ражоа, напад на Шабац није доводио у питање дотадашњи *status quo*, што није неоправдано.⁷⁰ Бонфини сведочи да је краљ био решен да ово утврђење стави под своју власт и да на тај начин заустави учестале исцрпљујуће османске нападе, што је у основи тачно.⁷¹

Припреме на угарској страни биле су знатне и трајале су дуго.⁷² Тачни подаци о бројности угарске војске не могу се утврдити на основу расположивих извора, иначе спремних да претерују, пошто се број креће од 10.000 до 100.000 војника. Петер Ешенлер је преувеличано

„Szabács megvétele”, 370. M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 227. Richárd Horváth, *Itineraria regis Matthiae Corvini et regine Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490)*, Budapest 2011, 103–104.

⁶⁵ L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 38, 39–40.

⁶⁶ I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, t. II, 288. M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 227.

⁶⁷ I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, t. II, 288. L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 40.

⁶⁸ M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 230. О угарским утврђењима око Смедерева види: József Csermelyi, „A Szendrő közelében épített magyar erődök szerepe Hunyadi Mátyás törökellenes védelmi rendszerében”, *Hadtörténelmi Közlemények* 124/3 (2011) 845–863.

⁶⁹ J. Gyalóka, „Mátyás király a hadszervező és hadvezér”, 247. С. Ђирковић, „Средњи век”, 97, *Шумадија у XV веку*, 56.

⁷⁰ Овакво мишљење је извучио из закључка да је Шабац подигнут током времена примирја и да је његово подизање било противправно. Gy. Rázsó, „Mátyás hadászati tervei”, 17.

⁷¹ A. de Bonfinis, *Rerum ungaricarum decades*, t. IV/1, 61. A. Bonfini, *A magyar történelem tízezei*, 901.

⁷² Веспреми је сматрао да је споро кретање војске још један показатељ да угарске војске није могло бити много. L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 39.

прибележио да је угарска војска бројала управо 100.000 људи.⁷³ Према једном извору који бележи ствари и људство прикупљено за поход, наводе се такође изузетно велики бројеви. Тако је по њему из Пеште изашло 70.000 људи,⁷⁴ затим је краљ Босне Никола Илочки⁷⁵ послао 4.000 војника (*Item der kunig von Wossen (vel Possen) hat auch vier tausent man*), а своје ратнике су послали и молдавски војвода Стефан, Влад Дракула, као и још неке старешине. Иако је број људи претеран, списак доноси количину разноврсног наоружања које је припремљено, а он може бити барем делимично тачан. Биле су ту разне врсте топова и пушака, 110 колица, 8 справа за бацање, 12 опсадних топова, 2.000 ручних пушака, 340 товара барута, разноразне справе, 1.500 самострела, 8 кола, муниција, 500 гвоздених ланаца и 600 мердевина изнетих из оружарнице, стотину пушкара, 32 ковача, 10 каменорезаца, 40 тесара, 12 колара као и обиље хране (700 оваца с 4 пастира, 1.700 драјлинга⁷⁶ брашна, 2.000 комада сушеног воловског меса, 4.000 гусака и много живих кокошака и друго).⁷⁷ Процењује се да је угарска војска могла да броји од 10.000 до 20.000 војника.⁷⁸ У сваком случају, угарска војска је била бројнија од посадника Шапца. Османских војника у тврђави је било око 1.300 људи. Угарска страна је, највероватније, скоро до пред пад утврђења, имала погрешне податке о бројном стању њене посаде. Јегарски бискуп је прибележио

⁷³ P. Eschenloer, *Geschichte der Stadt Breslau* II, 984.

⁷⁴ Ешенлоер бележи да је војска кренула у лето из града, а да се краљ прикључио њој у октобру. P. Eschenloer, *Geschichte der Stadt Breslau* II, 984.

⁷⁵ О Николи Илочком као краљу Босне и природи његове власти види: András Kubinyi, „Die Frage des bosnischen Königtums von Nikolaus Újlaky”, *Studia Slavica* 4 (1958) 373–384. Isti, „Pitanje bosanskog kraljevstva Nikole Počkog”, *Županijski zbornik* 4 (1973) 48–57. Davor Salihović, *An Interesting Episode: Nicjolas of Ilok's Kingship in Bosnia 1471–1477*. (Мастер теза, Централноевропски универзитет Будимпешта, 2016).

⁷⁶ Драјлинг је мера немачког порекла. Углавном се користила за мерење вина и била је одомаћена у западним угарским крајевима. Нажалост, није сигурно о којој је варијанти драјлинга овде реч. Већи градски центри имали су свој драјлинг који се делио на различит број акова, углавном између 20 и 24, а свака врста акова имала је различиту вредност преведену у данашњи метрички систем. Углавном се драјлинг кретао између 1.074 и 2.400 литара. István Bogdán, *Magyar űr-, tѳogat-, sűly- ѳs darabmѳrtѳek 1874-ig*, Budapest 1991, 170–174.

⁷⁷ Joseph Chmel, *Monumenta Habsburgica: Sammlung von Actenstűcken und Briefen zur Geschichte des Hauses Habsburg in dem Zeitraume von 1473 bis 1576*, t. I/2, Wien 1855, 78–79. A. Kubinyi, „Mozgѳsitation ѳs hadseregellatation problѳmѳk”, 70–71. У преводу на савремени мађарски језик: L. Veszprѳmy, „Szabacs ostroma”, 57–58.

⁷⁸ L. Veszprѳmy, „Szabacs ostroma”, 41.

да је тврђаву бранило шест стотина пробраних бораца (*sexcentis electis bellatoribus*)⁷⁹ од којих је половина била наоружана ручним пушкама.⁸⁰

Османска страна се такође припремала, очито с великим немиром.⁸¹ Бонфини сведочи да је османски султан утврђење на Сави ојачавао и послао у њега посебно обучену војску коју је наводно сам бирао.⁸² Вероватно су у приправност стављене и јединице околних санцака.

Опсада

Време угарског напада поново је одређено за зиму.⁸³ Италијански хуманиста Бонфини добро је разумео смисао започињања похода у овом делу године. Наиме, пише да је угарски краљ полагао наду у брзину похода и јачину зиме која ће спречити дотурање помоћи османској посади у граду. Ласло Веспреми је томе додао још један важан разлог, пошто су османске јединице могле у случају преке потребе да делују и зими, а то је завршетак жетве и припремање довољно хране за војску.⁸⁴

Развој борбе на основу постојећих извора није могуће описати пошто располажемо само појединим детаљима. Када је прешао Саву, краљ Матија је насеље опколио шанцима и поставио опсадне машине. Међу справама употребљеним у опсади помиње се и једна необично велика, употребљена у најризичнијем тренутку похода, приликом искрцавања угарске војске. Било је то привремено утврђење од бродова, трупаца и ланаца које се могло саставити за два сата и пружити заштиту за 7.000 људи. Постоје претпоставке да је ова покретна тврђава могла

⁷⁹ L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia összekötöttéseinek oklevéltára*, 388.

⁸⁰ L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia összekötöttéseinek oklevéltára*, 388. С. Тирковић, „Средњи век”, 98. Јакоб Унрес је у својој хроници рачунао са 1.500 чланова посаде утврђења. J. Unrest, *Österreichische Chronik*, 61. Веспреми је посаду бројао на око 1.200 људи посведочених у изворима. L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 41. Франц Бабингер је сматрао да је османска посада Шапца могла бројати и 5.000 људи. Ф. Бабингер, *Мехмед Освајач и његово доба*, 295.

⁸¹ I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, t. II, 288.

⁸² A. Bonfini, *A magyar történelem tizedei*, 902.

⁸³ Ешенлоер је у свом опису битке код Шапца више пута поменуо да је била застрашујуће хладна зима. P. Eschenloer, *Geschichte der Stadt Breslau* II, 987. M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 229. Опсада је према Олги Зиројевић почела негде 12. јануара, међутим, како је опсада трајала 33 дана, она је морала почети раније. О. Зиројевић, „Smederevski sandžak-beg Ali-beg”, 15.

⁸⁴ L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 38.

бити и краљев изум.⁸⁵ Према Бадуарију, краљ је ову справу испробао код Петроварадина. Да је употреба ове нове опсадне справе оставила трага на савременике и учеснике борбе, сведочи и чињеница да је остала упамћена и уграђена у еп о освајању Шапца. Против утврђења је употребљена и знатна артиљеријска ватра. Под Шабац је доведена и флота која је омогућавала стварање већег притиска на утврђење, које је било добро заштићено водом.

Након распоређивања угарских снага могао је уследити напад на утврђење, вероватно из правца Саве, уз жестоку борбу која је завршена повлачењем хришћана. Угарске јединице су успеле да упадну у утврду, али су одатле потиснуте. Еп о освајању Шапца говори о неразумном страдању чешких војника приликом упада током ноћи и у жестоким борбама унутар града.⁸⁶ Касније, угарски краљ Матија није користио најамнике на ратишту против Османлија. Међутим, ситуација се вероватно променила након одређеног времена. Бискуп Гаврило је прибележио у свом писму папи од 3. фебруара да је тада освојено спољашње насеље (спољашњи и унутрашњи град, *civitatem exteriorem et interiorem*).⁸⁷ После тога је уследила опсада главног утврђења (цитаделе). Артиљеријска ватра је с угарске стране настављана по зидовима утврђења,⁸⁸ који су се, упркос чињеници да су били начињени од земље и дрвета, показали прилично чврстим. Овај тренутак је остао забележен и у епском делу. Жестока артиљеријска ватра оставила је утисак и на бискупа Гаврила Рангонеа, који сведочи о дејству на зидинама, и о томе да су земљани зидови добро апсорбовали ударе испалених зрна.⁸⁹ Због тога је артиљерија вероватно померана и примицана утврђењу. Осим тога, угарска војска је на утврђењу тражила најпогоднија места за гађање. Еп о освајању Шапца пева о томе да је у овом послу угарској страни био од велике користи османски пребег по имену Хамза који је показао најпогодније место за рушење зидова

⁸⁵ D. Csánki, „Szabács megvétele”, 378. С. Ћирковић, „Српска властела у борби за обнову Деспотовине”, 383. L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 42.

⁸⁶ *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor*, ed. Edit Madas, Budapest 1992, 550. Ђула Ражо је сматрао да је то једина већа грешка угарског владара током овог похода. Gy. Rázsó, „Mátyás hadászati tervei”, 17. Према мишљењу Веспремича реч је о заповеднику најамника Франтишегу Хагу који је током опсаде погинуо. L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 42.

⁸⁷ L. Thallóczy & A. Áldásy, *A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 388. О освајању спољашњих фортификација зна и Јакоб Унрест. J. Unrest, *Österreichische Chronik*, 61.

⁸⁸ Ова чињеница оставила је снажан утисак и на Јакоба Унреста који ју је прибележио у свом делу. J. Unrest, *Österreichische Chronik*, 61.

⁸⁹ Ф. Бабингер, *Мехмед Освајач и његово доба*, 315.

(*Azért igen ifjú török Hamza,/ Gondolván, hogy volt magyar ott haza,/ Erős Szabácsból törökök közül,/ Nagy sietetességgel, kiszökni készül,/ Kiszökvén, szorgost királhoz juta,/ Legottan néki egy helet mutata,/ Honnég alkóbb Szabácsot veretni*).⁹⁰ Вероватно је гађање на одговарајуће тачке с ближих положаја имало резултата, па су зидови утврђења попуштали.⁹¹

Бонфини је, уздижући храброст угарског краља, који се доиста неразумно храбро држао током борби, донео једну драматичну причу према којој је прерушени краљ с једним слугом, пловећи у чамцу око тврђаве, сам тражио погодно место за артиљеријски напад, а при томе доспео у животну опасност.⁹² Ова живописна епизода оставила је јак утисак и на потоње историчаре, премда је њена истинитост врло упитна пошто је остали извори уопште не спомињу.⁹³ Приче сличне овој исплели су и други дворски учењаци угарског краља. Тако је Галеото Марцио из ових борби донео једну епизоду уздижући краља Матију. Као изузетно чудновату особину овог владара сматрао је чињеницу да је у логору под Шапцем поред све грмљавине топова могао мирно да спава, док је у тишини свог двора био лаког сна.⁹⁴ Слику великог краљевог жртвовања бележи и писмо од 3. фебруара 1476. године, а на сличан начин пише и посланик Лукас Лупус војводи Милана.⁹⁵

⁹⁰ Начин на који се млади Хамза спомиње у епу упућује на помисао да је можда пореклом био Угарин (*мислећи да беше Угарин тамо на дому*). *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez*, 551.

⁹¹ J. Gyalóka, „Mátyás király a hadszervező és hadvezér”, 265.

⁹² A. de Bonfinis, *Rerum ungaricarum decades*, t. IV/1, 62. A. Bonfini, *A magyar történelem tizedei*, 902. Премда прича делује претерана и неверодостојна, Деже Чанки је, на основу аналогije с храбрим држањем угарског краља и у другим походима изразио врло мало сумње у исправност овог сведочанства. D. Csánki, „Szabács megvétele”, 383. Код Бонфинија се угарски краљ среће прерушен и током других похода. Матија Корви иначе је, како је познато, у сећању мађарског народа остао као праведни краљ који је прерушен обилазио своју земљу испитујући неправде и откривајући кривце. Како је за живота био врло непопуларан владар због своје фискалне политике, промену расположења према њему донела је несигурност током владавине његових наследника.

⁹³ Ф. Бабингер, *Мехмед Освајач и његово доба*, 316. Мишљење о њој види: L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 43.

⁹⁴ Galeotto Marzio, *Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv*, ed. Tibor Kardos, Budapest 1979, 61. Ово посве занимљиво дело иначе није стекло веће интересовање историјске науке и неретко се сматра неозбиљним и незрелим. Исту причу понавља и познији писац Јоахим Куреус у свом делу. Joachim Cureus, *Gentis Silesiae Annales complectens etc.*, Witeberge 1571, 194.

⁹⁵ I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, t. II, 334–335. L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 42.

Посада Османлија бранила се жилаво. Одбрани је на располагању био већи број великих пушака (вероватно топова, *grossas pixides*).⁹⁶ Према свему судећи браниоци су били добро опскрбљени храном и добро наоружани. Људи и ствари били су смештени у унутрашњости тврђаве у подземним просторијама. Помоћ су им пружали и становници градског насеља испод тврђаве, оба пола, који су се у њу повукли.⁹⁷ Унрест је споменуо да је разљућени краљ наредио јуриш преко ровова у којем се подавило много војника и након кога се предало доње утврђење.⁹⁸

Према речима Јакоба Унреста, османска посада је задавала неприлике угарској војсци испадима из утврђења, убијајући и заробљавајући угарске војнике. Међу заробљенима спомиње неког грофа Јана из Загорја, сина старог грофа Јана (*graff Jan aus dem Sager, des alten graff Jannen sun*).⁹⁹ Унрестов податак није усамљен случај. Извори помињу и погибију других угарских ратника. Спев о опсади Шапца спомиње погибију младог Симона Вардаија (*Várdai Simon*). Након битке помињу се бројни рањеници. Упркос томе, Јустинијан Кавители је крајем јануара 1476. године писао миланском војводи да *Турци не могу издржати (li Turchi non lo poteno sucorere)* и да се из часа у час очекује предаја тврђаве (*de ora in ora se expecta, che Sua Maesta habita tutto el castello*).¹⁰⁰

Османлије су настојале да у борбама притекну у помоћ посади Шапца под опсадом.¹⁰¹ Почетком фебруара 1476. године (сва је прилика негде око 2. фебруара) већа група османских коњаника предвођена Али-бегом, Сахи-бегом и неколицином османских војвода, стигла је под утврђење (краљ Матија помиње петорицу војвода у пратњи ових команданата).¹⁰² Међутим, угарска војска им је препречила пут. Али-бег

⁹⁶ L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia összekötöttéseinek oklevéltára*, 388.

⁹⁷ L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia összekötöttéseinek oklevéltára*, 388. Бискуп Гаврило бележи 700 мушкараца и 160 жена преживелих учесника у одбрани. I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, т. II, 344. L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 47.

⁹⁸ J. Unrest, *Österreichische Chronik*, 61.

⁹⁹ J. Unrest, *Österreichische Chronik*, 61. Вероватно је реч о грофу Јану Витовцу. Према је он до тада умро, његова личност је могла бити довољно значајна за Унреста да би конструисао причу о његовој погибији, која је наводно подстакла толики краљев бес да он нареди општи напад, током којег је тврђава заузета. L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 44.

¹⁰⁰ I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, т. II, 339.

¹⁰¹ Леонрадо Бота је извештавао 27. јануара о паду једног угарског утврђења код Смедерева. M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 229.

¹⁰² I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, т. II, 343. *Mátyás király levelei*, 75. Јегарски бискуп извештава о доласку Али-бега с двојицом османских војвода и највећом војском. *Halibee cum duobus aliis vavvodis cum maximo exercitu*. L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia összekötöttéseinek oklevéltára*, 389. M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 229. O. Zirojević, „Smederevski sandžak-beg Ali-beg”, 15.

се улогорио на једном брду удаљеном миљу од утврђења.¹⁰³ Обе стране су стајале једна наспрам друге ишчекујући сукоб. Краљ Матија је писао Флорију Роверели да је припремио војску за сукоб. Када су се османски команданти вратили међу војску видећи стање противничке стране, Угари су их из разних справа за бацање засули камењем које је убило неколицину Османлија.¹⁰⁴ Остало је у сећању и то да су Османлије изван тврђаве покушале да повицима известе опкољене о пристизању помоћи на шта је угарски краљ наредио да се бије у бубњеве и дува у трубе како би се онемогућила ова комуникација. Османска војска покупљена у пограничним крајевима повукла се без борбе и остала у близини утврђења коме је пошла у помоћ.¹⁰⁵ О томе је краљ Матија поносито писао напуљском посланику како су побегли пред његовом војском.¹⁰⁶

Међутим, угарска страна је и надаље очекивала долазак османског појачања. Говорило се да Али-бег чека пашу који заповеда читавом османском војском, због чега је краљ Матија повлачио трупе из Ердеља, наводно свесрдно очекујући сукоб с њима.¹⁰⁷ Због природе терена, изливање Саве је причињавало знатне тешкоће приликом опсаде.¹⁰⁸ Тако је плављен шанац око утврђења и околних острва, о чему је краљ извештавао напуљског посланика.¹⁰⁹ Краљ Матија је потом, када је водостај био довољан, увео велике бродове у шанац. Како је извештавао напуљског посланика Роверелу, овим бродовима нису могли нашкодити ни топови, нити справе за бацање. Тако је могао да туче утврђење и с воде.¹¹⁰

О паду утврђења у угарске руке остале су сачуване различите верзије у расположивим изворима. Према сведочењу Бонфинија Шабаци је освојен лукавством. Наиме, угарски краљ је, пише италијански хуманиста,

¹⁰³ На жалост није познато којом је миљом мерено растојање споменуто у извору, те није поуздано ни колико је оно износило према данашњим мерама пошто су одступања могла да буду велика. О. Zirojević, „Smederevski sandžak-beg Ali-beg”, 15.

¹⁰⁴ V. Fraknói, *Mátyás király levelei*, t. I, 333–334. *Mátyás király levelei*, 75. *Mátyás és a humanizmus*, 154. M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 229–230. Бискуп Гаврило Рангоне је 3. фебруара писао у свом писму о победи која је била извесна уколико се не деси нешто неочекивано.

¹⁰⁵ L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia összekötöttéseinek oklevéltára*, 389.

¹⁰⁶ V. Fraknói, *Mátyás király levelei*, t. I, 333–334. *Mátyás király levelei*, 75. M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 230.

¹⁰⁷ L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia összekötöttéseinek oklevéltára*, 389. С. Ћирковић, „Средњи век”, 100. О. Zirojević, „Smederevski sandžak-beg Ali-beg”, 15–16.

¹⁰⁸ С. Ћирковић, „Средњи век”, 99.

¹⁰⁹ I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, t. II, 343. L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia összekötöttéseinek oklevéltára*, 389. *Mátyás király levelei*, 76. *Mátyás és a humanizmus*, 154.

¹¹⁰ С. Ћирковић, „Средњи век”, 99.

сакрио један део своје војске, док је сам подигао опсаду и сакупио логор. Током ноћи су сакривени војници изненада напали и успели да се попну на зидине, што посада није очекивала. Краљ Матија је до тада мало одмакао од града и одмах послао једну групу брзих коњаника, а сам их је с главнином војске следио.¹¹¹ Уследила је огорчена борба с посадницима у утврђењу. Преостала посада се након борбе предала. Према је Бонфини саставио лепу причу о освајању Шапца, биће да је ближи реалности јегарски бискуп Гаврило Рангоне који је био очевидца догађаја. Према његовом писму упућеном папи утврђење је угарски краљ запосео предајом (*per deditionem*) када су већ прилично страдале куле утврђења. Преживела посада се поклонила угарском владару, клекла љубећи му руку и обећавајући да ће му бити робови (*humiles ac suplices manus regias osculati genuaque flexi servitutum perpetuam spopenderunt*).¹¹² Један други извор, *Historia Turchesca*, наводи да су ови војници који су прешли на краљеву страну потицали од хришћана.

Заробљене Османлије су посведочене касније у угарској служби. Према писању Јакоба Унреста, неки од заробљених Османлија били су послати у посланство по краљеву невесту Беатрису Арагонску, а међу њима се налазио и један изразито висок и снажан. Сличан податак доноси и вроцлавски бележник Петер Ешенлоер.¹¹³ Каснија сведочења спомињу *Турке* у угарској служби заједно са Србима током ратова на западу.¹¹⁴

Опсада Шапца завршена је након 33 дана борбе по тешком времену.¹¹⁵ Папи Сиксту IV угарски краљ је у писму од 16. фебруара 1476. написао да је ово било најтеже освајање једне утврде, иако је до тада освојио много тврђава.¹¹⁶ Истим писмом је папи предочио да ће детаље о борби изложити у писму јегарски бискуп Гаврило, што је он и учинио одмах након заузећа тврђаве. Забележио је угарски прелат да је

¹¹¹ A. de Bonfinis, *Rerum ungaricarum decades*, t. IV/1, 62. A. Bonfini, *A magyar történelem tizedei*, 902.

¹¹² I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, t. II, 344. Јакоб Унрест је исправно написао да се тврђава предала и да су преостали османски војници прешли у службу краља Матије, који их је примио као остале обичне најамнике. J. Unrest, *Österreichische Chronik*, 61. О. Зиројевић, „Smederevski sandžak-beg Ali-beg”, 16. L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 44.

¹¹³ Унрест је број посланика одредио на 800. J. Unrest, *Österreichische Chronik*, 62. Ешенлоер је прибележио да их је било 16 раскошно и богато обучених. P. Eschenloer, *Geschichte der Stadt Breslau II*, 986.

¹¹⁴ E. Csukovits, *Magyarországról és a magyarokól*, 200–208.

¹¹⁵ Занимљиво је да је Бонфини опсаду заокружио на 30 дана, сматрајући да је опсада брзо завршена. A. Bonfini, *A magyar történelem tizedei*, 903.

¹¹⁶ Јоахим Куреус је сагласно краљевом писму истакао у свом делу да је тврђава освојена с великим тешкоћама. J. Cureus, *Gentis Silesiae Annales*, 194. *Magyar humanisták levelei*, 250.

у тврђави затекао грозну слику. Османске жртве, њих око 600,¹¹⁷ лежале су полупокопане или непокопане (*quadringenti modica terra aperti semi sepulti jacent*).¹¹⁸ Истом приликом, бележи, ослобођено је много хришћана заробљеника. Петер Ешенлоер о томе доноси занимљив податак да су нађени многи Немци и Угари, њих око 2.000, који су се Османлијама придружили својевољно. Због тога су као издајници погубљени.¹¹⁹ Стечен је, осим тога, и богат плен у виду залиха и ратног материјала. Угарске жртве је јегарски бискуп рачунао на више од 200 устрељених, утопљених и смрзнутих.¹²⁰ Рањеници су по тешкој хладноћи били смештени у шаторима и бродовима где су се лечили од задобијених рана, односно издисали. Списак понетих ствари наводи на то да су на бродовима постојале собе, оставе, купатила, пећи и други потребан материјал, тако да су рањени борци били на бродовима смештани.¹²¹ Бискуп Гаврило је писао о томе да краљ намерава и даље да се бори против Османлија, што је био незаобилазан детаљ обраћања угарског владара римском првосвештенику већ дуже време.

На османској страни овај догађај је вероватно тешко примљен. Извори бележе да је Али-бег страховао да ће га султан погубити, чему су се, по свему судећи, на хришћанској страни надали.¹²² Због тога се повукао *in montibus nigris*, односно у планине које с југа затварају Посавину (Подгорина).¹²³ Султан је заиста тада био изузетно љут и због тога је дао да се погуби 200 јаничара који су напустили одбрану тврђаве.¹²⁴

¹¹⁷ У тексту оштећеног писма Гаврила Рангонеа помиње 500 убијених, односно 400 несахрањених или делом сахрањених погинулих бранитеља тврђаве. У часу предаје забележио је 700 преживелих бораца, тако да се губици могу кретати око 600 војника.

¹¹⁸ Тако се може сматрати неисправним податак Куреуса према коме су сви посадници тврђаве погинули. I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, t. II, 344. J. Cureus, *Gentis Silesiae Annales*, 194. С. Ђирковић, „Средњи век”, 101.

¹¹⁹ P. Eschenloer, *Geschichte der Stadt Breslau* II, 987.

¹²⁰ Краљ Матија помиње у једној својој даровници за Матеју Хорвата Витановића и Симона да је поред других заслуга погинуо и њихов брат Јован. M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 417–418.

¹²¹ L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 58.

¹²² I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, t. II, 345.

¹²³ Сима Ђирковић, „’Црна Гора’ и проблем српско-угарског граничног подручја”, у: *Ваљево – постанак и успон градског средишта*, Ваљево 1994, 59–77.

¹²⁴ Податак доноси *Historia Turchesca* према којој се султан није смиловао посади и прихватио њихове разлоге повлачења, као што су били недостатак намирница и мале могућности одбране. Султан је наредио да их вежу, ставе им камен око врата и баце их у воду. *Historia Turchesca*, 84–85. Ф. Бабингер, *Мехмед Освајач и његово доба*, 318–319. L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 49–50.

Освајање Шапца слављено је као значајан успех у Угарској и на западу Европе. Угарски краљ је радост додатно распаљивао утичући својом дипломатијом на схватање савременика. Италијанске дипломате су истицале да је освојено утврђење изузетно значајно за Османлије, вероватно чинећи то према сведочењу краља који је извојевану победу настојао да увећа.¹²⁵ Бонфини, претерујући у свом шаблонском сведочењу, каже да је утврђење пре освојено него што је стигао глас о опсади. Честитке су уследиле са свих страна. Сматрало се да се из ове тврђаве може наносити Османлијама на подручју Србије и Босне знатна штета и стално могу узнемиравати ови крајеви.¹²⁶ Утврђење је поправљено и додатно је ојачано, а водама Саве утврђење је претворено у острво, чиме је ојачана и заштита угарске јужне границе.¹²⁷ У утврђењу је стационирана угарска посада. Вероватно да је и у време краља Матије Корвина у Шапцу било распоређених насадиста (*nazadiste*), војника (*voyniczii*) и хусара (*hwzarones*) како је то било и почетком 16. века.¹²⁸ На спољнополитичком плану краљ је успео поправи своју репутацију борца за одбрану хришћанства.¹²⁹ Уједно, међу својим поданицима смањιο је дотада накупљено незадовољство. Краљ Матија се након тешке кампање вратио у Будим, где је тада умро благајник Јован Ернуст.¹³⁰

Учешће српског деспота Вука, премда оно није интригирало писце који су овековечили догађај,¹³¹ ипак је оставило трага у сећању тако да на свој штури и шкрти начин учешће деспотово помиње српски летописац констатујући да је деспот Вук узео Заслон (или Шабац) заједно с угарским краљем Матијом.¹³² За српског летописца је чак деспотова заслуга у успешном подухвату једнака или већа од краљеве. Његова активност далеко је боље посведочена у изворима када је реч о продору на подручје око Сребренице, Кучлата и Зворника који је предводио с војводом Владом

¹²⁵ I. Nagy & A. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek*, t. II, 347.

¹²⁶ L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia összeköttetésekének oklevéltára*, 267.

¹²⁷ M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 233.

¹²⁸ Lajos Thallóczy, *Jajca (bánság, vár és város) története*, Budapest 1915, 180, 188.

¹²⁹ A. Bonfini, *A magyar történelem tizedei*, 902–903. F. Szakály, „A török-magyar küzdelem szakaszai a Mohácsi csata előtt”, 46.

¹³⁰ M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 234. Norbert C. Tóth et al., *Magyarország világi archontológiája (1458–1526) I, Főpapok és bárók*, Budapest 2017, 130.

¹³¹ Делом је то могло бити последица учешћа самог владара и других значајнијих личности као што је државни судија Стефан Батори. M. Wertner, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, 418.

¹³² Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, 250. М. Спремић, „Српски деспоти у Срему”, 50.

Цепешом Дракулом. Том приликом подручје Босне, којим су прошле јединице угарских старешина, било је тешко опустошено.¹³³

Последице

Након успешне опсаде борбе су се наставиле целе године у низу судара који су се одиграли између османске и угарске војске на подручју од Смедерева до Молдавије.¹³⁴ О значају успеха угарског оружја под Шапцем ни данас не постоји јединствено мишљење. Бројни истраживачи су на различите начине ценили ову победу угарског оружја. Док су је неки сматрали преувеличаном, други су били скептични према њеном значају у сенци каснијих догађаја, док су најбоље оцене о њој оставили истраживачи који су се бавили војним аспектима овог догађаја.¹³⁵

У сваком случају освајање Шапца је значајан војни успех угарског краља који је позитивно деловао на одбрану његове државе. Краљ Матија је овај свој успех, ма како га оцењивали савременици и потоње генерације, искористио у политичке сврхе јачања своје власти, уклањајући велико незадовољство, и поправљајући дипломатске позиције користећи се улогом заштитника хришћанства. На тај начин поново је искористио границу за циљеве властите политике. Међутим, напори око освајања овог пограничног утврђења које је бранила малобројнија посада нешто дуже од месец дана, и то зими када се није очекивала појава султанске војске, показали су истовремено и ограничења угарске војске у борби против Османлија, што је утицало на даљи развој угарско-османских односа, као и на положај српског народа у њима.¹³⁶ Свеукупно гледано, освајање Шапца, посматрано кроз призму целокупне спољне политике угарског краља и стање његове државе, није занемарив али ни епохалан успех. Он је вероватно био у сразмери с краљевим очекивањима и тренутним потребама. С друге стране, Шабац се у угарским рукама показао као важан одбрамбени положај у наредним деценијама.

¹³³ L. Thallóczy & A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia összeköttetéeseinek oklevéltára*, 265–268. С. Ћирковић, „Српска властела у борби за обнову Деспотовине”, 384.

¹³⁴ Детаље види у: S. Papp, „Stefan cel Mare, Mátyás király és az oszmán birodalom”, 303–325. J. Csermelyi, „A Szendrő közelében épített magyar erődök szerepe Hunyadi Mátyás törökellenes védelmi rendszerében”, 845–863.

¹³⁵ За изнета различита мишљења и оцене види: L. Veszprémy, „Szabács ostroma”, 53–56.

¹³⁶ A. Kubinyi, *Mátyás király*, 86.

Шабачка бановина

Нажалост, недостатак извора спречава да се нешто поузданије каже о Шабачкој бановини која је била организована око овог утврђења. Шабац је постао врло важно утврђење у одбрани јужне угарске границе. Међутим, о времену проведеном под угарском влашћу остали су само фрагментарни подаци из којих није могуће реконструисати најјаснију слику. Свакако, за расветљавање питања Шабачке бановине потребна су посебна истраживања. На основу података којима располажемо може се закључити да је угарска посада у овом утврђењу била непријатан сусед османском крајишту.

Током преговора с Османлијама 1478. било је речи о рушењу неких пограничних утврђења, а међу њима се нашао и Шабац.¹³⁷ Дворски судија Стефан Батори је, пишући Али-бегу о разлозима неуспостављања мира, навео, између осталог, и да је Заслон био предвиђен за рушење.¹³⁸ Према је рушење Шапца заузимало значајно место у османско-угарским преговорима, а није искључено да је постигнут договор у овом питању, вероватноћа да је угарски краљ уопште помишљао да овој османској жељи удовољи није нарочито велика. Да се о оваквим предлозима расправљало посредно, сведочи то што су османској страни угарска погранична утврђења као Шабац била велика сметња у даљим намерама.

Због природе расположивих извора први помен Шабачке бановине датира из периода након смрти краља Матије, 1491. године, али је могуће да је с околним подручјем око утврђења формирана бановина пре тог времена.¹³⁹ Могуће је претпоставити и да је подручје поверено неком заповеднику с другим достојанством (капетану). Међутим, стоји и то да се у дипломатским односима с Портом као посредници не срећу шабачки банови у познатој изворној грађи. Османски извори на граници 1486/87. године помињу обнову неког старог утврђења код Шапца (Böğürdelen) на реци Колубари.¹⁴⁰ Како других података нема, није искључено да је

¹³⁷ V. Fraknói, *Mátyás király levelei*, t. I, 387–388. *Mátyás király levelei*, t. II, 80.

¹³⁸ Никола Радојичић, „Пет писамa с краја XV века”, *Јужнословенски филолог* 20 (1953–1954) 362–363.

¹³⁹ А. Крстић, „Заслон”, 111. N. С. Tóthet al., *Magyarország világi archontológiája* I, 147. Александар Крстић, „Околина Београда у позном средњем веку (Од почетка XV до првих деценија XVI столећа)”, у: *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности* IX, Деспотовац 2018, 202.

¹⁴⁰ György Hazai, „A Topkapu szeráj múzeum levéltárának magyar vonatkozású török iratai”, *Levéltári Közlemények* 26 (1955) 291.

поменуто утврђење било фортификација на подручју Шабачке бановине. Подручје ове бановине ефикасно је штитило Срем и друга угарска погранична подручја западно од Београда од османских упада.

Спев о опсади Шапца

Опсада Шапца је недвосмислено утицала на савременике и њихову машту. Због тога није необично да је једно епско дело, под насловом *Szabács viadala* (*Освајање Шапца*) посвећено овом догађају. О овом делу у српској историографији није било речи до сада, због чега је потребно да на овом месту скренемо пажњу истраживача на њега. У наставку доносимо и текст спева на мађарском језику и у преводу на српски језик.

Спев о опсади Шапца представља једно од значајнијих средњовековних споменика мађарског народног језика и он је уједно први историјски спев на мађарском језику. Еп који говори о догађајима под Шапцем састављен је углавном у десетерачком стиху, врло сликовито представљајући борбе око града. Како досада познати текст није целовит, вероватно да је до нас дошао само одломак једног дужег спева. Рукопис с одломком нашао је мађарски историчар Деже Вегхеј (*Véghely Dezső*) 1871. године у архиву породице Чичери (*Csicseri család*).¹⁴¹

Премда је дуго постојао спор о аутентичности овог дела, сматра се да је еп састављен негде након борби под Шапцем и заузимања утврђења. Аутор је вероватно био војник, учесник похода. Међутим, о њему не можемо рећи ништа пошто своју личност није уопште поменуо у оном делу спева који је дошао до нас.¹⁴² Према језику дела постоји мишљење да је аутор потицао из земљенско-абаујварског краја, дакле са севера земље.¹⁴³ Према сведочанствима којима располажемо, оваква дела су била популарна у угарским круговима, а вероватно и у османским. Наиме, Галеото Марцио је у свом делу забележио да Угари често певају песме о борбама с Турцима, а то чине на мађарском језику тако да племићи и прост пук подједнако разумеју ове песме.¹⁴⁴ Постојали су слични спегови вероватно и раније, а један посвећен борбама за Јајце можда је настао

¹⁴¹ „Szabács viadala”, u: *Magyar irodalmi lexikon* III, ed. Marcell Benedek, Budapest 1963, 103.

¹⁴² Ferenc Sebők, „A ’Szabács viadala’. Egy XV. századi verses krónika mint hadtörténeti forrás”, u: *Rex invictissimus. Hadsereg és hadszervezet a Mátyás kori Magyarországon*, ed. László Veszprémy, Budapest 2008, 203–207.

¹⁴³ „Szabács viadala”, u: *Magyar irodalmi lexikon* III, 103.

¹⁴⁴ G. Marzio, *Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv*, 56.

негде након освајања овог утврђења.¹⁴⁵ Познато је, уосталом, из описа битке на Хлебном пољу да су овакве јуначке песме могле настајати и одмах након борби, величајући успешан подвиг. Епски спев о освајању Шапца у потпуности одговара овом културном контексту. Дело издиже Павла Кинижија (*Pál Kenezsi*), спомиње смрт најамничког старешине Франтишека Хага, говори о страдању чешких најамника и предаји османске посаде. Говори, између осталог, и о пристајању османских ратника уз угарског краља и мноштву пронађених топова. Врло је занимљиво то што спев доноси реалистичну слику борбе блиску оној у епистоларним изворима (писмо јегарског бискупа Гаврила Рангонеа итд.), а знатно различиту од Бонфинијевог уметничког приповедања, односно доноси слику која се добро допуњује с осталим примарним изворима.¹⁴⁶

*Текст спева на мађарском језику*¹⁴⁷

De az feljül mondott Pál Kenezsi
Ároknak mélységét igen nézi;
Ki Szabács erős voltát elmélé,
Honnég, minémű álgýú kell mellé.
Szorgost megyen Nándorfejérvárra,
Hol királ erről bizon hírt vára.
Legottan számtalan sok hajókat,
Fejérvárnál az Dunán valókat,
Nagy hamar felvontata az Száván,
És Szabácsvár táját hoztatá számán.
Nép számtalansága környül állván,
Nagy erősséget víz felől csinálván,

¹⁴⁵ Rabán Gerézdi, „Az úgynevezett Jajcai-ének töredéke”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 67/6 (1963) 718–720.

¹⁴⁶ До сада постоји једно критичко издање текста с коментарима и студијом на мађарском језику. Samu Imre, *A Szabács viadala*, Budapest 1958. Текст епа је без коментара пренет у збирку за историју мађарске књижевности у средњем веку. *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez*, 549–552. Превод на српско-хрватски језик дела епа урадио је Енвер Чолаковић. Enver Čolaković, *Zlatna knjiga mađarske poezije*, Zagreb 1978, 15.

¹⁴⁷ Текст на мађарском језику је дат у савременој транскрипцији. *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez*, 549–552. Доступно на сајту: http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=549_552_Szabacs_Viadala (приступљено: 19. 6. 2023).

Hajókat mond árokba vontatni,
Környül pattantyúkkal falt bontani,
De ment az hajókor felvontatá,
Sokfelül Szabács falát bontatá.
Vízárokból viadalt es tartottak,
Azzal Szabácsnak igyen sem árthattak,
Mert mondhatlan szakálosokkal,
Sok nyilakkal, sőt számtalan sokkal,
Kézi puskákkal, nagy pattantyúkkal,
És külömb-külobb álgúkkal,
Sebes és ugyan szünetlen löttek,
Sőt minden erejekkel rajtonk löttek.
Nu, azért strumlottak kéméletlen,
Hogy belől sérelm lött mértékletlen,
Afelett sokszor harcolást töttek,
Azzal magoknak sok sebet vöttek.
Halált es vallottak hát némellyek,
Király nagy tisztessége mellett.
Elő egy ifjú, Várdai Simon,
Kinek anyja éj-naponkéd sír honn.
Bizon, ő kegyes úrfiú vala,
Ki pattantyú miá ott hala.
Más cseh vitéz, Franc, főtisztos hadnagy,
Kik bizon kegyes Istennél vadnak,
Ebbe sonha senkinek nincs kétség,
Vagy tisztulat helyén ökök értsék.
És az többi, ottolyal kik haltak,
Isten [...] szeretetesek kik voltak,
Ma immár őérettek imádjon,
Afelett Istennek nagy hátát adjon
Mendennemő nagy sok jótételéről,
És erős Szabács megvételeéről,
Ki alatt volt népnek válogatotta,
Dolgát minden, ment vitéz tartotta,
Kit meg nem mondhat emberi állat,
Mely nagy harcolás volt Szabács alatt.
Menden ott vitézségét mutatta,
Mert kiről ökök hozzá nugatta.
Egy idén nagy jeles sturmlást tőnek,

Azzal magyarok jó nevet vőnek.
Kin hát cseh vitéz népek nem voltak,
De azokba aztán sokan holtak.
Mert tulajdon hát önmagok, mikor
Volt volna sötét előálomkor,
Szabácsban nagy vesztegség lőtt volna,
Vitéz cseh nép azért beljött volna.
Sziertelen magokot ott rekesztvén,
Egy házat viadalhoz gerjesztvén.
Legottan túl-belől török népek,
Nagy viadalt velek törletének.
Sok közölök, kik ott benn valának,
Nékik kézen, nékik vízbe halának.
Ó, nyavalyás, hitván keménség,
Mít tőn nékik es az kevélség!
Meghalának nagy vakmerőségbe,
Bizon nem vitéztlő merészségbe!
Ezt mi hagyjuk mind ugyan azonba,
Mert semmit sem hoz nekőnk haszonba,
De jelentsük Ali bég jövését,
És onnaton ment való [...]
Volt olyha tizenötezer lóval,
Mind válogatott nép lovaglólóval.
Szabácsshoz nem messze, egy kis halmon,
Megerséglék, hogy beszédet halljon.
Szabácsba nagy felszóval kiáltnak.
Arról bölcsesége lőn királnak:
Hagya nagy sok dobot doboltatni,
Trombitákval es trombitáltatni.
Olyha hasad volt ég mindezeketül,
És volt nagy kiáltás vitézektül,
Hogy szózatot ők ne vehessenek,
Onnaton annákül mehessenek.
Ali bég jötte lőn csak ön-kára,
Meg sem fordola semmi munkája.
Ott ezen ők nagyon óhajtának,
Egyembe es mind fejet hajtának.
Nagy bús jonhhal meg-visszatérének,

Viadalt kezdeni sem merének.
Az főhajtásról vevék eszekbe,
Hogy nincs segedelm már több ezekben,
Azon kezd minden vélekedni,
Sőt főhajtáson sem elégedni.
Azért igen ifjú török, Hamza,
gondolván, hogy volt magyar, ott haza,
Erős Szabácsból törökök közül
Nagy sietetességgel, kiszökni készül.
Kiszökvén, szorgost királhoz juta,
Legottan néki egy helet mutata,
Honnég alkóbb Szabácsot veretni,
És könnyebb leszen őt megvehetni.
Az helről kezdék szörnyen veretni,
Mind környül nagy erősen töretni.
Jóllehet affelől volt sok kötés,
De azért ingyen minden, minden vetés,
Mert arról immár török nép beszél,
Lőtt nekik meneden vetés nagy veszél,
Mely nagy mondhatatlan veszedelembe,
Lőnek azután es kegyes kegyelembe.
Mert esmérék, hogy meg nem bírhatják,
Sőt császárnak azt meg sem írhatják.
Azért tökéletts tanács lőn köztök,
Hogy minden szabad lenne önköztök:
Ki akarna, az válnék császárhoz,
Avagy magyart Mátyás királhoz.
Az kéncset, ki ott a császárt illetné,
Sem egy kéz köztök azt ne illetné.
Azon szerént Szabácsban benn hagynák,
És Szabácsot királnak megadnák.
Ment fejedelmnek belül tolmácsolja,
Ezt senki kívül meg se másolja.
Mert ez [beszéd] lőn náluk tökéletes,
Királnak kedig nagy kellemetes.
Sőt jónak teték őfelségének,
És hozjátartó nép községének.
Mert nagy méltó az minden felségnek,

Nagy kegyelmes legyen ellenségnek.
Jelesül kediglen mind azoknak,
Kik kegyes kegyelmnek esni szoktak.
Akaratják szerént tón kegyelmet,
És nagy miltóságos engedelmet.
Így megadák Szabács erősségét,
Bennehagyák álgyúnak bőségét.
Mely álgyúkat királ többöhteté,
És nagyon Szabácsot erősöhteté,
Hagyván benne vitézeknek javát,
Hogy ne látná továbbá az kárát.
Ez mindezen szerént hát meglévén,
Töröknek és mindenek kegyelmet tevén,
Királ vígan Budára eredvén,
Török sereg környülő terjedvén.
Hát valának nékik nagy csudába,
Hogy Budának minden utcájába,
Jelennen királnak udvarában,
Látják a török népet kazdag ruhában,
Királnak ékesen udvarlani,
Ment kell piacon, várban állani.
Ezt meghallák mind Törökországban,
Török császár lón nagy bosszóságban.

*Текст спева на српском језику:*¹⁴⁸

А Стријемљанин што се ту стеко
Дубину рова дуго је гледо –
Јер онај што Шабац створи
На топове се многе ослони –

¹⁴⁸ Целовит спев на српском језику је до сада, колико нам је познато, објављен у листу *Политикин забавник* у броју 3320 од 25. 9. 2015. као прилог Лепоте Кузмановића. Касније је текст преписиван и на другим интернет страницама. Услед непостојања бољег превода, доносимо наведени текст који садржајем одговара садржају оригиналног спева. Текст је доступан на сајту: <http://politikin-zabavnik.co.rs/pz/tekstovi/pesmom-da-ti> (приступљено: 19. 6. 2023).

Па се врати хитро белом граду
Краљевоме граду Београду
И бродова што је тамо било
До Дунава града опловило
Матија их Савом повукао
И Шапцу их граду дотеглао:
Рају силну у круг поставио
Вел'ку тврђу води направио
Силне лађе у ровове пловне
Топовима да бедем оброне
Све бродове и дрвене шајке.
Кремен пушка' са тврђаве ројним
И стрелама многим и надбројним
С анџаром и ђулетом грдним
Абердаром оловитим срдним
Тукли су их хитро, без одмора
Да их сатру данцу до помора
Бише силно, до милости лоше
Огромну им штету нанесоше
Угри лете боју на мегдана
Али многих допадоше рана
Неки од њих живот изгубише
А за краља часно погибоше
Прв' погибе млади Симон Вардај
Кукала му мати сиња вазда.
Беше богме, јунак над јунаком
Кад погибе од танета лаког
Други беше чешки дели-јунак
– Обојица Богу до додвора!
Нек је чврста вера вама свима
Да ће огња ватра сила жива
И све друге што ће бојак бити
Богу милом чисто гнездо вити!
Молимо се за душе јунака
Богу слава и Богу је хвала
Све је добро што дао је нама
За добитак шабачкога града
Делије су Богу навек миле
Вишњи даје јуначкоме срцу

Вишњи хвали витеза јунака
Какав бој се Шапцем збио
То зна онај који га је био
Све јунаци силнији од силнијих
Који краљу јесу од највернијих
Што опсаду ласно спроведоше
И на добар глас изађоше
Подно тврђе ако Чеси бришу
Погибоше смело у јуришу
Нарочиту борбу заподеше
А јунаштво свету наденуше
Но кад Чеси грунуше унутра
Шапца наста покољ невиђени
– Чеси дају, а Турци уздају –
С куле Турци огањ отворише
Са чаршије крвав бој разнесе
Многи јунак погибе онамо
Што од зрна што од рова хладног
Клета нек је храброст Османина
Падоше од обести тиранина
Колко јоште од чојаства свога!
(Но сад доста од такве кукњаве
Вратимо се на јуначко уздање)
Петнаест хиљад стиже коњаника
Да помогне Шапца бојаника
Уто ето славног бег-Алије
И са њиме јахача делије
Испред Шапца на збор поче звати
Хтеде савет о боју им дати
Ал не успе јер се Угри множе
А кад Краље поче беседити:
Бубњи ставни громко забубњаше
Трубе зурли гласно затрубише,
Небо буком ко да распеше,
А делије силне заурлаше,
Да ордије не би говор чуле
Да не приме савете бегове.
Залуду је беше Шапцу дошо
Горе пошо а још горе дошо

Од тог гласа војске уплашише
А делије гредом зачудише
Тешка срца а спуштених глава
Од помоћи буди Боже с нама!
Не имаше до друга избора
Да се врате кући од покуда.
А ето ти младог Турчин Хамзе
Ка мађарским дели-јунацима
Да некога од својих нађе
Из Шапца испред турске тврђе.
И побеже славном краљу Матији,
Указа му место погодито
Одакле ће боље Шабач бити
И лакше га тако освојити
С тог белега поче грмљавина
Са свих страна муња абердима
И шанчева што је свега било
Свако зрно сврху погодило
Са Турцима још се приповеда
И зрну се право у циљ гледа
Голем јад на некрста сађе
А хришћанству тад сунце изађе
Виде Турци да губе тврђаву
А султану да јаве не смеју
Већ стадоше да већају боље:
Нека иде ко је какве воље,
Коме вођи да се приклањају –
Ко султану, ко угарском краљу,
А да блага од шабачког града
Не узима никоја посада
У Шапцу га дакле оставише
А град Шабач краљу поклонеше.
Да краљево Слово што доноси
Изнутра ниједан не покоси
То они добро спроведоше
Да се краљу већма допадоше.
Драго беше њему и народу,
Што узеше у погодбу правду
А достоји свакога владара

Да опрости заточнику права
Те за пример и свима онима
Што је дато ка другим људима
На које се вољом смиловао
И милости своје показао.
Тако паде шабачка тврђава
И по њози тушта абердара
На то мноштво краљ додаде више
А град Шабац часно утврдише
И јунаке у њему остави
Да зијана нико не направи
Кад је било како је и било
И Турцима кад је опростио
А краље се ка Будиму врати
Са послугом турском да га прати
Краљ се врати, а сви се чудише
Чаршијама будимским пудише
Кад у двору премудрога краља
Гледали су раскоши Турака
Милостивног краља што га служе
По гласима што о двору круже
А кад абер у Турску стизаше
Турски цар их бесно проклињаше.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LISTS OF REFERENCES

Објављени извори – Published Primary Sources

- Bonfinis, Antonius de, *Rerum ungaricarum decades* IV/1, ed. József Fögel, Béla Iványi & László Juhász, Budapest 1941.
- Bonfini, Antonio, *A magyar történelem tizedei*, fordította Péter Kulcsár, Budapest 2019.
- Chmel, Joseph, *Monumenta Habsburgica: Sammlung von Actenstücken und Briefen zur Geschichte des Hauses Habsburg in dem Zeitraume von 1473 bis 1576*, t. I/2, Wien 1855.
- Cureus, Joachim, *Gentis Silesiae Annales complectens etc.*, Witeberge 1571.
- J. Dlugossii Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae* XII, ed. Baczkowski, Christophorus, M. Kowalczyk, Christophorus Ožóg, Ceslava Pirozynska, Danuta Turkowska & Georgius Wyrozumski, Cracoviae 2005.
- Eschenloer, Peter, *Geschichte der Stadt Breslau I–II*, ed. Gunhild Roth, Münster – New York – München – Berlin, 2003.
- Chronicon Dubnicense cum codicibus Sambuci, Acephalo et Vaticano cronicisque Vindobonensi, Picto et Budensi accurate colatum*, recensuit et praefatus est: Mátyás Florianus, Lipsiae 1884.
- Fraknói, Vilmos, *Mátyás király levelei*, t. I–II, Budapest 1893, 1895.
- Hazai, György, *A Topkapu szeráj múzeum levéltárának magyar vonatkozású török iratai*, Levéltári Közlemények 26 (1955) 286–295.
- Magyar huminsták levelei XV–XVI. század*, ed. Sándor V. Kovács, Budapest 1971.
- Mátyás király levelei 1460–1490*, ed. Sándor V. Kovács & Piroska Ballér, Budapest 1986.
- Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus*, t. I, 1469–1479, ed. Berthold Kronthal & Heinrich Wendt, Breslau 1893.
- Politische Correspondenz Breslaus in Zeitalter des Königs Matthias Corvinus*, t. II, 1479–1490, ed. Berthold Kronthal & Heinrich Wendt, Breslau 1894.
- Lezze, Donado da, *Historia Turchesca (1300–1514)*, ed. Ion Ursu, București 1909.
- Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor*, ed. Edit Madas, Budapest 1992.
- Marzio, Galeotto, *Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv*, fordította: Tibor Kardos, Budapest 1979.
- Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából*, t. I–IV, ed. Nagy Iván & Albert Nyáry, Budapest 1875–1878.
- Mátyás király levelezése a pápákkal*, Budapest 1891.
- Óváry, Lipót, „Mátyás király szárazföldi s vízi haderejének leírása az 1479-ki hadjáratból”, *Magyar Történelmi Tár* 8 (1885) 762–764.

- Óváry, Lipót, *A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai I. A Mohácsi vész előtti okiratok kivonatai*, Budapest 1890.
- Thallóczy, Lajos & Áldásy, Antal, *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapest 1907.
- Unrest, Jakob, *Österreichische Chronik*, ed. Karl Grossmann, Weimar 1957.
- Макушев, Вићентије, *Историјски споменици Јужних Словена и околних народа из италијанских архива и библиотека*, књ. II, Београд 1887. [Makušev, Vićentije, *Istorijski spomenici Južnih Slovena i okolnih naroda iz italijanskih arhiva i biblioteka*, knj. II, Beograd 1887]
- Радојчић, Никола, „Пет писамa с краја XV века”, *Јужнословенски филолог* 20 (1953–1954) 343–367. [Radojčić, Nikola, „Pet pisama s kraja XV veka”, *Južnoslovenski filolog* 20 (1953–1954) 343–367]
- Стојановић, Љубомир, *Стари српски родослови и летописи*, Ср. Карловци 1927. [Stojanović, Ljubomir, *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, Sr. Karlovci 1927]

Литература – Secondary Works

- Agoston, Gábor, *Az oszmán hódítás és Európa*, Budapest 2022.
- Báling, Péter, „Karintia legkisebb plébánosa. Jakob Unrest élete és művei”, *Pontes* 4 (2021) 194–212.
- Bárány, Attila, „Mátyás nyugat-európai politikája”, in: *Mátyás király emlékkönyv*, ed. András Bódvai, Budapest 2019, 83–103.
- Magyarország történelmi kronológiája I*, ed. Kálmán Benda, Budapest 1981.
- Magyar irodalmi lexikon III*, ed. Marcell Benedek, Budapest 1963.
- Bogdán, István, *Magyar úr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*, Budapest 1991.
- Csánki, Dezső, „Szabács megvétele”, *Hadtörténelmi Közlemények* 1 (1888) 355–388.
- Csermelyi, József, „A Szendrő közelében épített magyar erődök szerepe Hunyadi Mátyás törökellenes védelmi rendszerében”, *Hadtörténelmi Közlemények* 124/3 (2011) 845–863.
- Mátyás és a humanizmus*, ed. Enikő Csukovits, Budapest 2008.
- Csukovits, Enikő, *Magyarországról és a magyarokról. Nyugat-Európa magyar-képe a középkorban*, Budapest 2015.
- Čolaković, Enver, *Zlatna knjiga mađarske poezije*, Zagreb 1978.
- Gyalókey, Jenő, „Mátyás király, a hadszervező és hadvezér”, in: *Mátyás emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára I*, ed. Imre Lukinich, Budapest 1940, 231–307.
- Gyárfás, István, „A Fekete sereg”, *Századok* 11 (1877) 500–509, 617–629.
- Dinić-Knežević, Dušanka, „Sremski Brankovići”, *Istraživanja* 4 (1975) 5–44.
- Elekes, Lajos, *Mátyás és kora*, Budapest 1956.
- Engel, Pál, Gyula Kristó & András Kubinyi, *Magyarország története 1301–1526*, Budapest 2005.

- Gerézdi, Rabán, „Az úgynevezett Jajcai-ének töredéke”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 67/6 (1963) 718–720.
- Herczegh, Géza, *Magyarország külpolitikája 896–1919*, Budapest 1987.
- Hórváth, János, „Mátyás király nyugati diplomáciája”, in: *Mátyás király emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára I*, ed. Imre Lukinich, Budapest 1940, 73–93.
- Horváth, Richárd, *Itineraria regis Matthiae Corvini et regine Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490)*, Budapest 2011.
- Imre, Samu, *A Szabács viadala*, Budapest 1958.
- Kisić, Milica, „Antonio Bonfini, istoriograf ugarskog kraljevstva”, *Istraživanja* 24 (2013) 129–149.
- Kisfaludy, Katalin, *Mathias rex*, Budapest 1983.
- A magyar irodalom története*, ed. Tibor Klaniczay, Budapest 1982.
- Kovács, E. Péter *Matthias Corvinus*, Budapest 1990.
- Kristó, Gyula, *Magyar historiográfia I, Történetírás a középkori Magyarországon*, Budapest 2002.
- Kubinyi, András, „Mozgosítási és hadsereg ellátási problémák Mátyás alatt”, *Hadtörténelmi Közlemények* 103/1 (1990) 66–73.
- Kubinyi, András, „Az egyház szerepe az országos politikában és a honvédelemben a középkor végén”, in: *Egyházak a változó világban*, ed. Bárdos István & Margit Beke, Esztergom 1991, 19–27.
- Kubinyi, András, „Magyarország déli határvárai a középkor végén”, *Castrum Bene* 2 (1992) 65–76.
- Kubinyi, András, *Mátyás király*, Budapest 2001.
- Kubinyi, András, „Hunyadi Mátyás, a személyiség és a király”, *Aetas* 22/3 (2007) 83–100.
- Nail, Thomas, *Theory of the Border*, Oxford 2016.
- Nehring, Karl, „Mátyás külpolitikája”, *Történelmi Szemle* 3–4 (1978) 427–440.
- Pálosfalvi, Tamás, *Nikápolytól Mohácsig 1396–1526*, Budapest 2005.
- Papp, Sándor, „Štefan cel Mare, Mátyás király és az Oszmán birodalom”, *Hadtörténelmi Közlemények* 121/2 (2008) 303–325.
- Petrovics, István, „A temesi ispánság és a déli határvédelem a 15. században és a 16. század elején”, in: *Aktualitások a magyar középkorkutatásban*, ed. Márta Font, Tamás Fedeles & Gergely Kiss, Pécs 2010, 257–275.
- Prlender, Ivica, „Sporazum u Tati 1426. godine i Žigmundovi obrambeni sustavi”, *Historijski zbornik* 44 (1991) 23–41.
- Rázsó, Gyula, „Hunyadi Mátyás török politikája”, *Hadtörténelmi Közlemények* 22/2 (1975) 305–348.
- Rázsó, Gyula, „Mátyás hadászati tervei és a realitás”, *Hadtörténelmi Közlemények* 103/1 (1990) 1–30.
- Magyarország története*, ed. Ignác Romsics, Budapest 2014.

- Salihović, Davor, „For a Different Catastrophe: a Fruitful Frontier on the Southern Edges of the Kingdom of Hungary after 1463. An Initial Inquire”, *Inicijal* 5 (2017) 73–107.
- Salihović, Davor, „The Process of Bordering at the Late Fifteenth-Century Hungarian-Ottoman Frontier”, *History in flux* 1 (2019) 93–120.
- Sebők, Ferenc, „A „Szabács viadala”. Egy XV. századi verses krónika mint hadtörténeti forrás”, in: *Rex invictissimus. Hadsereg és hadszervezet a Mátyás kori Magyarországon*, ed. László Veszprémy, Budapest 2008, 203–207.
- Szakály, Ferenc, „A török-magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365–1526)”, in: *Mohács, tanulmányok a csata 450. évfordulója alkalmából*, ed. Lajos Ruzsás & Ferenc Szakály, Budapest 1986.
- Szentkláray, Jenő, *A dunai hajóhadak története*, Budapest 1885.
- Thallóczy, Lajos, *Jajca (bánság, vár és város) története*, Budapest 1915.
- Tomorad, Mladen, „Europska politika Matijaša Korvina. Matijaševa vanjska politika prvih godina vladavine (1458–1464)”, *Kroatologija* 2/1 (2011) 165–192.
- Tomorad, Mladen, „Vanjska politika Matijaša Korvina od 1464. do 1490”, *Kroatologija* 2/2 (2011) 176–204.
- Tóth, Norbert, C., Richárd Horváth, Tibor Neumann & Tamás Pálosfalvi, *Magyarország világi archontológiája (1458–1526) I, Főpapok és bárók*, Budapest 2017.
- Veszprémy, László, „Szabács ostroma (1475–1476)”, *Hadtörténelmi Közlemények* 122/1 (2009) 36–61.
- Wertner, Mór, „Magyar hadjáratok a XV. század második felében”, *Hadtörténelmi Közlemények* 13 (1912) 54–92, 201–237, 416–445.
- Zirojević, Olga, „Smederevski sandžak-beg Ali-beg Mihaloglu”, u: *Turci u Podunavlju I*, Pančevo 2008, 7–30.
- Бабингер, Франц, *Мехмед Освајач и његово доба*, Београд 2010. [Babinger, Franc, *Mehmed Osvajač i njegovo doba*, Beograd 2010]
- Бубало, Ђорђе, „Угарска и Угри у старим српским летописима”, у: *Српско-мађарски односи кроз историју. Зборник радова са међународног научног скупа одржаног 15. јуна 2007. године у Новом Саду*, ур. Золтан Ђере, Нови Сад 2007, 27–41. [Bubalo, Đorđe, „Ugarska i Ugri u starim srpskim letopisima”, u: *Srpsko-mađarski односи кроз историју. Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog 15. jula 2007. godine u Novom Sadu*, ur. Zoltan Đere, Novi Sad 2007, 27–41]
- Васић, Милан, *Мартолоси у југословенским земљама под турском владавином*, Источно Сарајево 2005. [Vasić, Milan, *Martolosi u jugoslovenskim zemljama pod turskom vladavinom*, Istočno Sarajevo 2005]
- Зиројевић, Олга, *Турско војно уређење у Србији (1459–1683)*, Београд 1974. [Zirojević, Olga, *Tursko vojno uređenje u Srbiji (1459–1683)*, Beograd 1974]
- Иналџик, Халил, *Османско царство. Класично доба 1300–1600*, Београд 1974. [Inaldžik, Halil, *Osmansko carstvo. Klasično doba 1300–1600*, Beograd 1974]

- Историја Османског царства*, ур. Робер Мантран, Београд 2002. [*Istorija Osmanskog carstva*, ur. Rober Mantran, Beograd 2002]
- Жиречек, Константин, *Историја Срба*, књ. I, Београд 1981. [Jireček, Konstantin, *Istorija Srba*, knj. I, Beograd 1981]
- Кисић, Милица, *Antonius Bonfinius и његово дело Rerum Ungaricarum decades као извор за историју Срба Паноније и Балкана: историјско-филолошка анализа и превод са коментарима* (докторска дисертација, Филозофски факултет Нови Сад, 2013). [Kisić, Milica, *Antonius Bonfinius i njegovo delo Rerum Ungaricarum decades kao izvor za istoriju Srba Panonije i Balkana: istorijsko-filološka analiza i prevod sa komentarima* (doktorska disertacija, Filozofski fakultet Novi Sad, 2013)]
- Крстић, Александар, „Заслон”, у: *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља – према писаним изворима*, главни редактор Синиша Мишић, Београд 2010, 111–112. [Krstić, Aleksandar, „Zaslon“, u: *Leksikon gradova i trgova srednjovekovnih srpskih zemalja – prema pisanim izvorima*, glavni redaktor Siniša Mišić, Beograd 2010, 111–112]
- Крстић, Александар, „Околина Београда у позном средњем веку (Од почетка XV до првих деценија XVI столећа)”, у: *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности IX*, Деспотовац 2018, 197–222. [Krstić, Aleksandar, „Okolina Beograda u poznom srednjem veku (od početka XV do prvih decenija XVI stoleća)“, u: *Srednji vek u srpskoj nauci, istoriji, književnosti i umetnosti IX*, Despotovac 2018, 197–222]
- Лемајић, Ненад, *Српска елита на прелому епоха*, Сремска Митровица – Источно Сарајево 2006. [Lemajić, Nenad, *Srpska elita na prelomu epoha*, Sremska Mitrovica – Istočno Sarajevo, 2006]
- Миљковић-Бојанић, Ема, *Смедеревски санџак 1476–1560. Земља-насеља-становиштво*, Београд 2004. [Miljković-Bojanić, Ema, *Smederevski sandžak 1476–1560. Zemlja-naselja-stanovništvo*, Beograd 2004]
- Миљковић, Ема и Александар Крстић, *Браничево у XV веку. Историјско-географска студија*, Пожаревац 2007. [Miljković, Ema i Aleksandar Krstić, *Braničevo u XV veku. Istorijsko-geografska studija*, Požarevac 2007]
- Рокаи, Петар, Золтан Ђере, Тибор Пал и Александар Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002. [Rokai, Petar, Zoltan Đere, Tibor Pal i Aleksandar Kasaš, *Istorija Mađara*, Beograd 2002]
- Спремић, Момчило, „Српски деспоти у Срему”, у: *Срем кроз векове. Слојеви културе Фрушке горе и Срема*, ур. Миодраг Матицки, Београд, Беоцин 2007, 45–73. [Spremić, Momčilo, „Srpski despoti u Sremu“, u: *Srem kroz vekove. Slojevi kulture Fruške gore i Srema*, ur. Miodrag Matićki, Beograd, Beočin 2007, 45–73]
- Спремић, Момчило, „Борбе за ослобођење Смедерева (1459–1485)”, *Смедеревски зборник* 3 (2012) 13–29. [Spremić, Momčilo, „Borbe za oslobođenje Smedereva (1459–1485)“, *Smederevski zbornik* 3 (2012) 13–29]

- Ђирковић, Сима, „Средњи век”, у: *Шабац у прошлости* I, ур. С. Филиповић, Шабац 1970, 83–114. [Ćirković, Sima, „Srednji vek”, у: *Šabac u prošlosti* I, ур. S. Filipović, Šabac 1970, 83–114]
- Ђирковић, Сима, „Српска властела у борби за обнову Деспотовине”, у: *Историја српског народа*, књ. II, *Доба борби за очување и обнову државе (1371–1537)*, ур. Јованка Калић, Београд 1982, 373–389. [Ćirković, Sima, „Srpska vlastela u borbi za obnovu Despotovine”, у: *Istorija srpskog naroda*, књ. II, *Doba borbi za očuvanje i obnovu države (1371–1537)*, ур. Jovanka Kalić, Beograd 1982, 373–389]
- Ђирковић, Сима, „’Црна Гора’ и проблем српско-угарског граничног подручја”, у: *Ваљево – постанак и успон градског средишта*, Ваљево 1994, 59–77. [Ćirković, Sima, „’Crna Gora’ i problem srpsko-ugarskog graničnog područja”, у: *Valjevo – postanak i uspon gradskog središta*, Valjevo 1994, 59–77]
- Шумадија у XV веку. Колективна монографија*, ур. Синиша Мишић и Марија Копривица, Београд 2018. [*Šumadija u XV veku. Kolektivna monografija*, ур. Siniša Mišić i Marija Koprivica, Beograd 2018]

Интернет – Internet

<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00034024?page=578,579>
(приступљено 16. 6. 2023)

Nenad Obradović

THE SIEGE OF ŠABAC IN 1476

Summary

From the 19th century and the establishment of the Serbian and Hungarian critical historiography, the rule of king Matthias Corvinus has been a very interesting theme. That period was loaded with many conflicts and clashes between the Hungarian and Ottoman armies, with Serbian soldiers playing their role. The Serbs as soldiers on a both sides were experienced and interested warriors. For the Serbs in the Hungarian service this was an endeavour for the renewal of the Serbian state, while for those on the Ottoman side the conflicts were an opportunity to advance on the military hierarchy. One of the most important actions to the south at the time of King Matthias Corvinus was the siege of Šabac. According to our sources, the siege of this fortress on the Sava was a very significant victory for the Hungarian court, bringing political, foreign policy benefits for the Hungarian king. This success strengthened the Hungarian defence in the south, though the conquest of the fortress by the numerically superior Hungarian army was not easy in winter despite the fact that Šabac was defended by a small group of Ottoman soldiers and stronger Ottoman support was not expected. This episode shows, in fact, the possibilities of the offensive policy of Hungarian king Matthias against the Sultan's state especially when the focus of Hungarian interest was turned to western Europe. The Serbs on the Hungarian side played an active role in this campaign, as we are informed about from Serbian chronicles. One of the most prominent Serbs in service of the Hungarian king, despot Vuk, was among the soldiers. For the Serbian chronicler, his role was equal to the king's activity. After the fortress was conquered, the Hungarian king sought to take advantage of the success achieved and sent the Serbian despot and Vlad III to devastate the Ottoman frontiers in Bosnia. Banate, a defence territory which protected Hungarian southern counties for decades, was organised around the castle of Šabac, as a stronghold on the southern borders.

The paper also focuses on the epic *Siege of Szabács*, as one of the first surviving works of this kind in the Hungarian language. The epic brings a very interesting picture of the fighting under the fortification, consistent with testimonies from other sources.

Оригиналан научни рад

Примљен: 4.1.2023.

Коначно прихваћен за објављивање: 19.6.2023.